

Tartalom

A Bibliakritika jelentősége	2
A tudományról.....	2
<i>Alsó és magas kritika.....</i>	<i>2</i>
Szöveghagyományozás.....	3
Az írás változásai	6
Erasmus	10
A bibliakritikai szemlélet	12
Szövegkritika és betoldások	19
Értelmezési alapelvek.....	26
A formatörténeti módszer.....	27
A Kánon létrejötte	29
<i>A kánon kialakulásának okai .....</i>	<i>29</i>
<i>A kanonikusság kritériumai .....</i>	<i>29</i>
<i>Az ószövetségi kánon:.....</i>	<i>32</i>
<i>Az újszövetségi kánon:.....</i>	<i>33</i>
<i>Vitatott (antilegomena) ószövetségi tekercsek:.....</i>	<i>34</i>
<i>Vitatott (antilegomena) Újszövetségi tekercsek: .....</i>	<i>34</i>
Észrevételek a Márk féle szöveghez	36
A János evangélium szerzőségéről és keletkezéséről.....	41

A Bibliakritika jelentősége

A tudományról

A Bibliakritika tudománya által hitelesebb képet kapunk az igazságról a Biblia szövegei, szerzői, az iratok keletkezésének körülményei és a szerzők szándékai, és a felfedezés a tartalmi mondanivalók tekintetében. Az ismeret reálisabbá teszi az ember Írásokhoz való kapcsolatát. Sok dogma megkérdőjeleződik a bibliakritika által feltárt tények alapján, és kiderül, hogy sokszor a pont hit hatására változtak a szövegek úgy, hogy a korai tartalomra lepel borult. A dogmák elhagyása, nem szembefordulás Istennel, hanem az igazság megismerésének és az Írásokhoz való viszony letisztulása. Maga a tudomány a Biblia eredeti szövegének származásával és a mai állapotával foglalkozik. Segéttudományai: történelem, nyelvtudomány, néprajz, régészet, paleográfia[1], helyesírás, numizmatika. Mindezek segítenek behatárolni az iratok keletkezési idejét. A történet-kritikai szemlélet, szerzői és keletkezés szempontjából nem minden esetben mond mást, mint a biblikus kereszténység, ebben is lehet látni, hogy a bibliakritika tudománya nem azzal a céllal keletkezett, hogy mindent megcáfoljon, amit a biblikus kereszténység hisz, hanem az igazság feltárása a célja. Szerzőség tekintetében, ha egyezőség is van némely újszövetségi tekercsnél, időbeli eltérések több esetben vannak a vélemények között.

Alsó és magas kritika

Megkülönböztetünk alsóbb és magasabb szintű bibliakritikát. Az alsóbb szintű bibliakritika a szövegkritika, amely azzal foglalkozik, hogy a Biblia legkorábbi szövegének a megfelelő helyes szavait meghatározza. A magasabb szintű bibliakritika a szöveg tartalmával foglalkozik annak sajátosságai, formája és témája alapján. Vizsgálja a szerzők körülményeit, a címzetteket, az írások történeti hitelességét, és az írások irodalmi formáját, keletkezésének korát, környezetét. Az iratokat nem önmagukban szokták felfedezni, hanem cserépedényekkel, érmékkel, használati tárgyakkal, ezért a régészetnek és a numizmatikának is kiemelt szerepe van. A hasonlításokat segítik a datált tekercsek is, a murabbati leletek például ilyenek.

Szöveghagyományozás

Az első időkben szóbeli hagyományozódással terjedtek a különböző perikópák (az írás összefüggő szövegrészletei). Erre példa, hogy a pusztai megkísértés történetében a Máténál előbb templom teteje a helyszín és utána a magas hegy, a Lukácsnál pedig előbb van a magas hegy és utána a templom teteje. Abból, hogy az evangéliumokban a kísértés sorrendjei nem azonosak, csupán azt feltételezhetjük, hogy a szóbeli hagyományozódás keretében változhattak meg. Ehhez hasonlókra számtalan példát lehet még találni az iratokban. Annak ellenére, hogy a tanítások széles körben elterjedtek voltak, már az evangéliumok megírása előtt (lásd: I.Kor. 7:10), mégsem állíthatjuk, hogy az evangéliumok teljesek lennének, azaz Jézus minden tanítását tartalmazzák (lásd: Apcsel. 20:35). 1500 évig nem voltak nyomtatott verziók a bibliai kéziratokból. 1500 éven keresztül csak kézzel másolták az iratokat. Az első fennmaradt töredékekre jellemző, hogy csupa nagybetűvel írták őket, kevés ékezet felhasználásával, és szóközök nélkül. A másolók között különbségeket kell tennünk, voltak buzgó laikus másolók, írnokok, és iskolai másolás. Az iskolai másolás az úgynevezett scriptoriumban történt, ahol egyszerre több másolat is készült. A felolvasó diktálta a szöveget és a tekeresmásolók írták le, majd a kész szöveget összevetették azzal, amiben a diktálást végezték, és javító tintával jelölték meg a hibákat. A kéziratmásolás igen költséges munka volt, ezért is terjedhettek el a laikus másolók iratai is, ezek azonban olcsóbbak voltak, hiszen több hibalehetőség merült fel, ezekben az esetekben. A másolatok száma folyamatosan nőtt, sem könyvkiadók sem szerzői jog nem létezett. A kézírásos szöveghagyományozódásban három nagy formai változás történt. Az első, hogy tekercesek helyett kódexek kerültek forgalomba, ez egy adott szövegrészlet kikeresését gyorsította meg, mivel nem kellett kigöngyölni az egész tekercest ahhoz, hogy megtalálják az adott szakaszt, hanem elég volt lapozni (kevesebb súrlódás érte a kézirat anyagát). A nagybetűkről áttértek a kisbetűs változatra, majd a folyóírás használatára, ez meggyorsította a másolást, tehát időben csökkent a munka. A harmadik formai változás a különböző fordítások (szír, latin, gót) változatai, ahol az adott nyelvhez tartozó gondolkodás elmei jelennek meg.

A kézi másolás miatt 1500 évig nem volt két teljesen egyforma kézirat. A másolások során hibák keletkeztek, a hibákat továbbmásolták és újabb hibákat ejtettek. Minél többször másolnak le egy kéziratot, annál jobban eltérhet az eredetitől. A javítók a nem létező hibákat is javították, vagyis amivel feltételezték, hogy hiba, holott nem volt az, például a kriszthosz beszűrésokkal. Nyugaton a latin, keleten a görög vált uralkodó nyelvé, ez a különválás az egyik pillére a reformációnak. 1453-ban mikor Konstantinápoly elesett, a menekülők vitték nyugatra a görög szövegvariánsokat, amivel több nyugati egyházatyanak táva maradt a szája, majd megszülettek a kevert szövegek, amelyek a későbbi nyomtatott verziók alapjai lettek.

Összességében kb. 5000 görög nyelvű kézirat (nagyreszt töredék), és kb. 8000 fordítás maradt fenn. Az ókori századok közül az Újszövetség rendelkezik a legtöbb régészeti lelettel. A kutatók egy csoportja pedig azt mondja, hogy lehetséges, sőt helyes dolog az eredetit kutatni, források és különböző kimutatható törvényszerűségek segítségével.

Johann Albrecht Bengel (1686-1752) sváb pietista elveket alkotott az eredetvizsgálathoz: A nagy számú azonos olvasatú iratoknak nem szabad nagyobb jelentőséget tulajdonítani a kisebb számúval szemben. Döntő fontosságú a keletkezési kor, az olvasatot támogató

kéziratok térbeli elhelyezkedése. Mivel az iratok a másolások során egyszer sődést mutatnak, és nagyszámú különösen kérdéses részek eltávolítása figyelhet meg, ezért, mindig a bonyolultabb irat élvezzen el nyt az egyszer vel szemben. Ez a kijelentés természetesen nem abszolút érvény , és csak bizonyos szövegcsaládokra vonatkozik, mert sok esetben nyelvészeti okok miatt pont az ellenkez je az érvényes. Hiszen ha a másoló szeme félrecsúsított és a szöveg el z , azaz felette lev sorából három szó bekerül az adott sorba, akkor a szöveg ugyan bonyolultabb, de mégsem élvezhet el nyt az egyszer bbel szemben. A hív másoló, aki szentnek tartja a szöveget, az kevésbé mer belenyúlni a szövegbe, a túlbuzgó keresztény belejavít a szövegbe, az aktuális teológia függvényében, az írrok egyáltalán nem tekinti szentnek a szöveget, szintén belejavít a szövegbe, akár utasításra is. Bengel 18 évig vitázott gróf Zinzendorffal, aki a Morva testvérek vezet je volt. A Morva testvérek hatására Németországban elterjedt a világvége közeli várása, ezzel Bengel nem értett egyet. Megjelentette az Ordo Temporumot, ami egy értekezés a Szentírás kronológiáról, amelyben fellép a világ vége spekulációkkal szemben. Bengel 1734-ben kiadott egy görög Újszövetséget, melyben jelezte a szövegvariációkat, majd húsz év munka után megjelent f m ve a Gnomon Novi testamenti azaz exegetikai Jegyzetek az Újszövetséghez. A szerz szerényen csak jegyzetnek nevezte el. Hatására azonban nagy érdekl és indult el az újszövetségi írásmagyarítás irányában, ezt a munkát használta fel John Wesley is, aki testvérel kés bb a Metodista mozgalmat alapította.

A kanonizálásnak abban a vonatkozásban köszönettel tartozunk, hogy onnantól kezdve, csökkennek a mérvadó nagy változások, ha nem 300 körül, hanem kés bb 600 vagy 900 körül történik a kanonizáció, akkor valóban kevesebb esély volna eredetit kutatni. A szövegkritika eredetvizsgálata sziszifuszi munka, rengeteg id t, és tanulást igényel, általában olyan szakemberek végzik, akik az adott kor nyelvezetét is, és a másolások valamint a szövegcsoportok alakulásának a tendenciáit is ismerik. A XX. században ugyanakkor sokkal jobb eredményre juthattak, mint eddig bármikor, a kéziratok ismerete, a felfedezések a XIX. században a számítógép szövegfelismer programok, valamint az összegy lt tudás nagysága miatt, vagyis sokkal több minden áll rendelkezésre, mint a régieknek.

A keresztény kopt korszakban Akhmim, Khmin vagy Shmin néven volt ismeretes. Igen korán és igen sok kolostor épült a térségben. A Shenouda hagyomány szerint Athribis szerzetes élt Akhmim közelében (348-466), Nesztoriosz a szám zetésben él konstantinápolyi ex-pátriárka is a térségben hunyt el. Arius, barátja Pakhomiosz épített három kolostort a városban. Jelent s régészeti leletek, és keresztény iratok kerültek el az Akhmimi ásatások során, számos keresztény kézirat, és töredékek például: Énók könyve, Péter evangéliuma, és az Apokalipszis Péter szerint, az Efézusi tanács törvényei is.

Az egyház még a kanonizálás el tti id kben, igen különböz és több csoportból tev dik össze. Ezeknek a csoportoknak igényük volt arra, hogy saját maguk is rendelkezzenek saját iratokkal. Egész korán már fordítások keletkeztek, például latin és szír. A fordítások is, és a görög másolatok is úgy készültek el, ahogyan azt az ottani tekintélyek el nyösnek látták a saját közösségük szempontjából. Mivel nem csupán nyomtatás nem volt még 1500 évig, hanem szerz i jog sem volt, így majdhogynem törvénytörök az eltérések a sokszorosítás és a tekintélyek befolyása következtében. Ha egy másoló azt gondolta, hogy a szöveg azért hibás, mert az el z másoló hibázott, akkor belejavít a szövegbe, ezzel még több hibát ejtve az eredeti szöveghez képest. A szerz i jog hiánya lehet séget adott arra, hogy tekintélyek nevében írjanak iratokat, például az apostolok neve alatt. Rengeteg irat keletkezett, (ezek közül többet maga a katolikus egyház is sok esetben apokrifnak tekintett) melyeket a

kés bbiekben ismertetek a teljesség igénye nélkül, a rendelkezésemre álló információk alapján. Minél tekintélyesebb ember nevében írtak, annál nagyobb elfogadhatóságra számíthattak. Nem csoda tehát, hogy a páli levelek közül sem mindegyiket Pál írta. A kutatók konszenzusra jutottak abban, hogy melyek az eredeti páli levelek. Ezek a következők: A Rómabeliekhez I. és II., Korinthusbeliekhez, Galatákhoz, Filippibeliekhez, I. Thessz., Filemonhoz.

E fejezet elején jeleztem, hogy vannak eltérések az evangélium azonos kinézetű szövegei között, néhányról itt megemlékezem:

Máté két vakról ír, Lukács és Márk csak egy vakról. Márk ismeri a nevét, Bartimeus, Lukács és Máté nem ismeri a nevét. Máté és Márk szerint a gyógyítás akkor történt, mikor elhagyták Jerikót, Lukács szerint akkor, mikor közeledett Jerikóhoz. Jézus a templomi felolvasásban, az evangélista szerint, hogy beteljesedjenek az írások, azt állítja, hogy vakok szemeit nyitja meg. Máté odafigyelt a többes számra, tehát minimum két vakról kellett beszélnie. A névadás Márknál, a tanítványok kérdéseire adott szerkesztői válasz (Hogy hívták a vakot?). A helyszín változása a szájhagyomány jelenlétét bizonyítja. Máté szerint Jézus Jeruzsálemben rögtön a templomba ment, a többi evangélium szerint bevonult, de Betániába tért és nem rögtön ment a templomba.

Szintén csak a Máténál található az, hogy Jézus ott a templomban sántákat és vakokat gyógyít.

Tévedés esik a hagyományozásban a következő szövegben is: „Zakariásnak, a Barakiás fiának véréig.” Mt. 23:35 A II. Krónika 24:20 szerint Zakariás „Jójáda fia” és nem Barakiásé. A Héberok evangéliumában még a Jójáda fia szerepel. Több eltérésre most nem térek ki, hiszen sokkal találkozunk még a későbbiekben.

Az írás változásai

A „Szentírás” változott. Attól függően változott, hogy az adott ókori közösség befogadóképesége, és a közösség vezetői hogyan ítélték meg azokat a papirusz darabkákat és kimondott üzeneteket, amelyek hozzájuk eljutottak. Az újszövetségi görög szövegek közötti eltérések és a különböző változatok kialakulása a hagyományozódás állomásait mutatja meg.

Nehezíti a fordításokat, hogy a görög nyelvi szerkezetet nem tudják visszaadni a fordítások nyelvi okok miatt. A latinban nincsen határozott névelő és a szír nyelvben nincsenek meg a görög nyelv igeid közötti különbségek, a kopt nem ismeri a szenvedő alakot, csak hosszas körülírással tudja kifejezni. Ez utóbbi forrásértéke pont ezért érdekes, mert ha ilyen hosszas kifejtés következik, akkor az azt jelenti, hogy a görög szövegben benne volt, amit vissza akartak adni a kopt szövegben.

A szövegek felülvizsgálata és javítása még 300 előtt megkezdődött. A szövegek vizsgálata életre keltette a már fentebb említett paleográfia (írástörténet) tudományát, amelybe beletartozik az egyes kéziratok osztályozása, keletkezési koruk szerint, írásmódjuk szerint.

Az eltérések akkor okoznak kifejezett problémát, ha lényegi változást takarnak. Nemcsak szavak cserélődtek, hanem teljes mondatok mondatrészek, főleg ha a másolók jobban ki akartak hangsúlyozni valamit, vagy figyelmetlenek voltak, félrehallottak, vagy félreolvastak valamit. Amennyiben nem figyelmetlenségről és szándékos változtatásról beszélhetünk, akkor maga a szöveg volt, (van), sokszor olyan rossz állapotban, hogy az olvasata kétséges. A szövegek tekintetében meg lehet határozni a szerző tekintetében, és másoló tekintetében valószínűleg segítséget a mondanivaló kapcsán. Például széljegyzetek beemelése a Szentírásokba. Nagyságrendileg 5700 darab görög nyelvű kéziratról beszélünk.

Oxürünkhosz Észak-Afrikában, a Líbiai-sivatag szélén épült város, itt készült a világ első kimutatható végrendelete. Az Egyiptomi nyelvjárásban, konkrétan az oxürünkhoszi nyelvjárásban írt 4. századi bibliai kézirat nem tartalmazza az úri ima végén a doxológiát (Mt.6:13-ban eredetileg nem szerepel a „Mert tiéd az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké. Ámen”), nem tartalmazza még az idjárás jeleinek felismerését (Mt.16:2-3), az emberfiáról szóló kijelentést (Mt.18:11) és nem tartalmazza a farizeusokra vonatkozó jajmondást sem (23:14). A Máté 23:14 lenne a 8-ik jajmondás, viszont ez egyértelmű betoldás mivel a korai görög kéziratokban ez nincsen benne, a Vulgatában pedig már benne van. Az Új Világ fordításban (a Jehova tanúi által készített Szentírás) jelölik a 14-es számot, utána viszont nemes egyszerűséggel egy kis vízszintes vonalka van a szöveg helyén, majd folytatódik a szöveg a 15-ös verssel. A legrégebbi teljes Máté evangélium a negyedik századból maradt fenn, közép egyiptomi nyelvjárásban írták. New Jerseybe került a Scheide könyvtárba. Hans-Martin Schenke volt az, aki publikálhatta és könyvet is írt róla. (Das Matthäus-Evangelium im Mittelägyptischen Dialekt des Koptischen). A Nag Hamaddi leletekről valamint a Kopt gnóziáról is jelent meg könyve. A görög platóni filozófia, valamint a korai kereszténység és a gnosztikus kereszténység között szoros összefüggés van, ugyanis a Nag Hamaddi leletek között nem csupán gnosztikus evangéliumokat találtak, hanem Platón az Állam töredékeit is. Ez azt jelenti, hogy a platóni filozófia olvasása az evangéliumok olvasásával közel azonos jelentéssel bír. Mielőtt tovább haladnék az Írás változásai

témakörben, engedjék meg, hogy egy rövid kitérőt tegyek a páli teológia platonikus jellegére, amiből kiderül az is, hogy a gnoszticizmus szintén jelen van Pálnál, és hogy a gnózis, a kereszténység és a platonikus filozófia közt szoros összefüggés mutatkozik:

A Nag Hammadi-i leletekben 13 könyvből álló gnosztikus kódexre találtak a második századból, 41 írás teljesen ismeretlen volt, 12 írásról pedig voltak ismeretek korábban is.

A keresztény gnosztikusok jeles képviselője volt Valentinus (i.sz.160), alexandriai zsidó, aki Rómában élt, tanításait beszédben és levelekben közölte. Egy hónapig volt pápa. Tanításait Theodastól vette át, aki Pál apostol közvetlen tanítványa volt. Ezen kívül állította, hogy tulajdonában van egy gyémény, amely Jézus titkos tanításait tartalmazza, és ezt nem volt hajlandó átadni a római hatóságoknak. Tanításának a lényege: Az embert három csoportba sorolta, Pneumatikusok, a beavatottak, akik mélyebb ismerettel rendelkeznek és legyőzték már magukban a „rossz” anyagot. Pszichikusok a lelkiek, akik csak a keresztény hitig jutottak el, de nincsen mélyebb ismeretük, tehát még nem győzték le a „rossz” anyagot, ám lehetséges ez számukra, Hülikusok, tömegek, akik egészen az anyag rabságában élnek, szinte képtelenek ismeretek megszerzésére, de várhatják a misztikus tudást, mint megváltást. Szerinte a vágyak feletti uralom által lesz kész a lélek arra, hogy túlélje az anyagot. A felosztás Pál apostolnál jelentkezett Valentinus előtt, az I. Kor 15:44-48-ban: lelki test, érzéki-anyagi test. Ugyancsak itt fogható meg Pál apostol gnoszticizmusa, amikor a földben való és a mennyben való megkülönbözteti, és a gnosztikusokhoz hasonlóan a földit negatív és az égit pozitív adottságokkal ruházza fel. Mindez Platón filozófiája, illetve annak értelmezése. Az a kijelentés, hogy „test és vér nem örökölheti Isten országát”, rokon Jézusnak tulajdonított tanításával, miszerint: „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit.” Jn. 6:63. Valentinus tanításait Ireneus bírálta. Valentinus hívei szerint Krisztusnak csak látszatteste volt, és az ember a „rossz” anyagtól való függetlenségét, csak szigorú aszkézissel érheti el. Az aszkézis maga szintén Pál apostol egyik alapvető jellemvonása volt. Valentinus szerint: A nyomorúság a tudatlanságból származik, amely szenvedést szül, a tudás váltja meg a szellemi embert, aki képes megfékezni a vágyait. Pálnál ugyanezt a gondolatot jeleníti meg a megváltás szóösszetételeinek az összefüggéseiben, csak az ismeretet sok esetben a hittel és a megváltásban való hittel helyettesíti.

E kis kitérőt után térjünk vissza a fejezetcím tartalmához.

A korabeli római egyház által hivatalosnak elismert Athanasius féle irányvonal által eretneknek minősített iratokat, a vele való szellemi küzdelem céljából gyűjtötték össze.

A szahidi kéziratokban, a meggyógyul helyett föltámadottat írtak, a János 11:12-nél, ez a verzió a korai p75-ös kéziratban is megtalálható, valamint az alsó-akhmimi és a bohairi forrásokban.

Az V-X. századi latin evangéliumi kéziratokban Markion ellenes prológusokat találunk, ezzel szemben a Markion által készült prológusok, amik a tíz páli levélhez készültek egy az egyben bekerültek a Vulgatóba (J. Regul). A Jeromos féle Vulgata alapja az ólatin Codex Veronensis (F.C. Burkitt). Jeromos Vulgatója a sokszorosítások során a másolások során rengeteg csorbát szenvedett, lehetséges figyelmetlenség, szándékosság, vagy egyéb ólatin források keveredtek bele a szövegbe. A középkorban több kísérlet is született, (Codex Amiatinus, Codex Cavensis, Codex Dublinensis), hogy helyreállítsák Jeromos Vulgatóját, de ennek az lett az eredménye, hogy még több Vulgata született, a variációk számának a növekedésével, ezért ma nyolcezer ismert Vulgata-kéziratunk van, a legkülönbözőbb szövegkeverékekkel. Richard Bentley

(1662-1742) a legrégebbi görög nyelv kéziratok és a Vulgata (az 1592-es Kelemen pápa által kiadott Vulgata) alapján megkísérelte helyreállítani az evangéliumok IV-századi szövegét, a munkában kétezer hibát fedezett fel és javított ki a Vulgata szövegében. V. Sixtus pápa 1590-megjelentette a (Sixtus) Vulgatát, valamint pápai bullával érvényesítette, mely szerint tilos lett a további módosítás, és új kiadás, ehhez képest a következő pápa VIII. Kelemen újabb hitelesnek minősített változatot adott ki (1592-ben), amelyik 4900 esetben tért el az előzőtől. Ezzel egyidejűleg megkísérelték begyűjteni az addig forgalomban lévő változatokat megsemmisítés céljából. A Sixtus Vulgatához lásd Paul M. Baumgarten kutatásait.

Az etióp fordításokban az Apcsel. 28 végén a szövegbe belekerült egy széljegyzet, miszerint az olvasóknak a Pál cselekedetei tekercs olvasására buzdítanak.

Az ószláv fordításokat Szent Metód és Szent Cirill végezte, melynek következtében megalakult a szláv – cirill ábécé, majd az ószláv bibliából nyelvjárások szerinti fordítások készültek, cseh (1475) és a bolgár (1840).

Az egyháziatyák idézeteiben (Origenész, Jusztinus, Alexandriai Kelemen valamint a zsidók evangéliumában és az ebioniták evangéliumában a II. századtól a IV. századig a Lk. 3:22 Jézus keresztségkor „Az én fiam vagy, fiammá fogadtalak ma téged” szerepel a zsoltárokból szemben az Ézsaiás 42:1-re utaló „Te vagy...” kétségtelen szövegvariánssal. Ezt a szöveget már még az V. században is a Bezaei Codex. Origenész a Mt. 27:16-17-nél egyszer en Barrabást ír a Jézus Barrabás helyett, mivel helytelennek tartja, hogy a gonosztevő is Jézusnak hívják. Szent Ágoston, mikor észrevette, hogy a Mt. 27:9-ben az evangelista Jeremiásnak tulajdonítja, a Zakariás tekercsében található szakaszt, azt mondja: mivel van olyan más evangéliumi kézirat, ahol simán próféta van írva, és tudjuk, hogy nem Jeremiás, hanem Zakariás idézet, jobb, ha itt is prófétát írunk. Ágoston beszámol arról is, hogy a kéziratok jelentős többségében helytelenül Jeremiás szerepel.

Az egyik a világ legnagyobb kézírata Codex Gigas lapjai 92-szer 25 cm-esek, cseh bencések készítették, érdekessége, hogy a latin nyelv teljes bibliai szövegen kívül Josephus Flavius A zsidók története című írását is tartalmazza és Sevilliai Izidor 20 részes enciklopédiáját. Ördögbibliának is nevezik, mivel a 290. lapon egy rikító színekkel ábrázolt karmos, villásnyelvű alak van befestve, a hagyomány szerint, azért mert magát a Bibliát az őt készítette szerzetes az ördög segítségül hívásával készítette.

Az egyiptomi bohairi (kopt) fordítás a IV. századból való, ez nem tartalmazza a Jn. 5:3 b-4-et („várva a víznek megmozdulását”), és a Jn. 7:53-8:11 (házasságtörő asszony esete) sincsen benne, a szöveg az alexandriai szövegformával mutat rokonságot.

Az egyiptomi Goth a 4. században készült fordítás görögül, készítette Ulfilas a gótok apostola, érdekessége, hogy az addig csak beszélt gót nyelv ennek köszönheti írásbeliségét, ugyanis Ulfilas a fordítás érdekében megalkotta a gót ábécét, ez a legkorábbi germán nyelv irodalmi műve. Ulfilas fordítása a volt korai koiné szövegből készült, amely az i.sz. 350 körüli bizánci iratokra jellemző, a páli levelek fordítása ellenben nyugati ólatin kéziratokból való fordítást mutatnak.

Az Armazs az Örmény fordítás legpontosabb korabeli fordítás, az örmények voltak az elsők, akik államilag is felvették a kereszténységet. Tatianosz Diatesszaronjából kimaradnak a családfák.

William Bowyer (1699-1777) nyomdász, kiadott 1763-ban egy olyan újszövetséget, ahol szögletes zárójelben tüntette fel a betoldásokat, Jakob Wettstein tudósra és az addig kiderült kutatásokra alapozva. Az Újszövetségében szögletes zárójelbe került, többek közt a doxológia (Mt. 6:13-ból a „Mert tiéd az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké. Ámen!”), a házasságtörő asszonyról szóló perikópa (Jn. 7:53-8:11), a Comma Johanneum 1 Jn. 5:7 („Mert hárman vannak, a kik bizonyítást tesznek a mennyben, az Atya, az Íge és a Szent Lélek: és ez a három egy.”), az Apcsel 8:37, 15:34, mivel ezeket a leghitelesebb kéziratok egyike sem tartalmazta.

Az MS 700 a XI. századból való kódex, amely az evangéliumokat tartalmazza, 2724 esetben tér el a textus receptus-tól és 270 saját szövegváltozatot tartalmaz, Például: „Jöjjön el a te szent lelked és tisztítson meg bennünket”. Markionnál is ez a szöveg volt az elfogadott.

Erasmus

Az MS 61 jelzésű szövegvariáns a XVI. században (1520) készült teljes Újszövetségi kézirat, amely elször tartalmazza, az I. Jn. 5:7 (comma johanneum azaz a „Mert hárman vannak, a kik bizonyoságot tesznek a mennyben, az Atya, az Íge és a Szent Lélek: és ez a három egy.”)-as betoldást. Erasmus görög Újszövetsége 1519-ben még nem tartalmazza -1522-ben már igen. Az MS 61 alapján vette be becsületb l az Újszövetség szövegébe a betoldást, a kézirat el tt egyetlen görög szöveg sem tartalmazta a betoldást a három mennyei bizonyoságtév r l. Rendelésre készült egy vulgatából, azaz latinról görögre, a comma johanneum (I. Jn. 5:7). A comma johanneum a IV. századból való Instantius püspök széljegyzete volt, amely belekerült a régi latin fordításokba, 800 el tt nem tartalmazta a vulgata sem. Erasmus 90 helyen volt kénytelen a jelenések könyvét megváltoztatni. Erasmusnak csak hiányos jelenések tekerese volt görög b l, ugyanakkor a nyomdász sürgetése miatt nem volt id kéziratot keresni, ezért a vulgatából fordított vissza görögbe, tehát Erasmus által kidolgozott görög újszövetség jelenések könyve egyetlen korai kézírral sincsen összhangban, mégis ez a változat került a textus receptusba (az elfogadott szövegek közé). Egyébként Erasmus munkájára ez jellemző volt, tehát az újszövetsége Vulgata visszafordításokat tartalmaz több esetben is. Erre példa az Apcsel 9:6 is „És remegve és csdálkozva ezt mondta, Uram mit akarsz, mit tegyek?” Ez egyetlen görög nyelv kézírralban sem fordul el . Mivel ezek a fordítások bekerültek a textus receptusba, annak az is az eredménye, hogy az angol King James fordításba is bekerültek, hiszen az a textus receptus alapján készült.

Ennél a töredéknél mindenféleképpen ki kell emelnem Rotterdami Erasmust és munkásságát pozitív értelemben, a sok hiányosság ellenére is. Az els dolog, ami említést érdemel, hogy a középkori gondolkodásmód megváltozása nagymértékben köszönhet Erasmusnak. A reformáció megalapozója volt Erasmus. A b nvallás tekintetében kimondja, ne a másik embernek, hanem közvetlenül Istennek valljuk meg b neinket. A humanizmus egyik jelszava „ad fontes”, azaz vissza a forrásokhoz, a középkor skolasztikájával szemben a biblia tanulmányozását helyezi el térbe, és a bibliai nyelvek tanulmányozását. A humanizmus bebizonyította, hogy a biblia latin fordításai megbízhatatlanok és ezért a rá épül teológia is megbízhatatlan. Erasmus az újszövetséghez négy forrást vett alapul, kivéve a jelenéseket, mert ahhoz csak egy kézírral volt. Ez utóbbiból öt vers hiányzott, ezért azt latinból fordította vissza görögre.

Erasmus Lorenzo Valla munkáit is felhasználta a szöveg pontosításához. A teológusok döbbenetesen hasonlították össze az általuk ismert latin szöveget a régebbi göröggel! A reformerek örömmel a konzervatívok megrökönyödve fogadták a görög kiadást, mivel az egyház hitéletét és gyakorlatát jelent sen befolyásolta, megkritizálta az új szöveg. Kiderült például, hogy a házasság (Efezus 5:31-32) nem szentség (sacramentum), hanem titok (müszterion). Az sem mindegy, hogy vezekelni kell-e, vagy a gondolkodásmódot megváltoztatni, A Máté 4:17-ben vezekeljetek van, a korai görögben pedig a térjete meg. Ez pedig a gyónás szentségének a megkérd jelezése, azaz a küls gyakorlat (gyónás) helyébe a bels lelki magatartás kerül. Erasmus a Mária tiszteletéhez is igazított (Lk. 1:28) „gratia plena”- „kegyelemmel teljes helyett”, a korai szöveg: „aki kegyelmet talált”, azaz egy kedvelt személy. A Vulgata tekintélye hanyatlani kezdett, megnyílt az út a pontosabb szövegek felé, a

pontosabb szövegek pontosabb megértést szülhetnek, és megkérd jelez dött sok dogma.
Mindazonáltal Erasmus katolikus maradt.

Markis Simon: Rotterdami Erasmus c. könyve részletes életrajzot tartalmaz.

A bibliakritikai szemlélet

A kezdeti bibliakritikának nagy szerepe volt a bibliai racionalizmus kialakításában. A bibliai racionalizmus a németországi bibliakritika neve, teológusainak nagyobbik része a kereszténység védelméért tette a kritika tárgyává a Bibliát, ám tevékenységük megnyitotta az utat a magasabb szintű kritika felé.

Andreas Karlstadt (1520) tagadta a mózesi könyvek mózesi szerzőségét, de nemcsak ezt, hanem elvetette az eucharistiát is, és miképpen Luthert segítette a reformációban, úgy fordult ellene akkor, amikor a megváltásról kellett vitáznia Lutherrel.

Andreas Masius (1574) már azt tartotta, hogy az Ószövetség összes könyvét összeállították, ám egyvalaki dolgozta át, még hozzá Ezsdrás. Masius volt az első, aki arám nyelvtant és szótárt szerkesztett. A humanista vonal a történelmi szöveggörnyezetet kutatta, ennek alapján párhuzamokat találtak a pogány vallásokkal. Ezt képviselte:

Hugo de Groot is aki az ószövetség magyarázatai mellett, egyébként a nemzetközi jog megalapítója.

„Történelmi Jézus kutatásának úttörője a német Hermann Samuel Reimarus. 1778-ban közzétett, posztumuszban nagy tiltakozást váltott ki. A szerző azt állította, hogy Jézus követői, akik politikai messiást vártak, meghamisították mesterük tanítását, mivel halála csalódást keltett bennük. Reimarus könyve az első olyan „Jézus élete”, amely az evangélium tényein túllép, azoknak sokszor ellentmondó rekonstrukció. A kutatás élharcosa ihlette munkák eleinte kimondottan racionalista irányt követtek: úgy olvasták az evangéliumokat, mint spirituális igazságok jelképes ábrázolásait.”-írja DANIEL MARGUERAT

Reimarus tagadta a kereszténység természetfeletti eredetét. Szerinte az ember isten ismeretével érkezik, és az erkölcs saját belső valóság, így nincs szükség a vallások kinyilatkoztatásaira. Reimarus a deizmus német képviselője volt, nézeteit "A természetes vallás főbb igazságai" című könyvében írja le. Jézus életével foglalkozó könyve: Apologie oder Schutzschrift für die vernünftigen Verehrer Gottes. „A racionális istenimádók apológiája”.

„Jézus pedig olyan morális tanító és politikai forradalmár, aki az ész és az erkölcs tiszta elveit hirdette a zsidó közösségben. R. szerint ebből az is következik, hogy Jézus nem isten, hanem ember, csodái és feltámadása pedig nem más, mint legenda. R. úgy gondolta, hogy Jézus istenségének híresztelése és maga a teljes evangéliumi hagyomány az apostolok csalásának köszönhető, akik egy népvész politikai kudarcát igyekeztek elleplezni az általuk kitalált Jézus-történettel. R. művének, 'A racionális istenimádók apológiája' című kéziratnak a fenti gondolatokat tartalmazó részeit 1774 és 1778 között 'Wolfenbütteli töredékek' címen, névtelenül G. E. Lessing adta közre, a teljes kézirat feldolgozására és kiadására pedig csak a 20. században került sor.”

hivatkozás: Von dem Zwecke Jesu und seiner Jünger, 1778. (4. Wolfenbütteli töredék). Irodalom: A. Schweitzer: Von Reimarus zu Wrede 1-2., Vandenhoeck-Rupprecht, Göttingen: 1909-11. (HP)

MTA

John Lightfoot a szamaritánusok mózesi könyveit gondozta és az evangéliumok ellentmondásaival foglalkozott. Lightfoot kétségbe vonta Jézus születésének dátumát, csak a királyi udvar közbelépése mentette meg az anglikán egyházat attól, hogy a klérus ne törölje a karácsonyt a naptárból. Az angol deisták a humanista vonalat követve elvetették a Biblia ihletettségét.

Issak de la Peyrère úgy vélte, hogy Ádám csak a választott népek sátyja, hiszen a teremtés könyvében I úg y t nik rajta kívül is éltek emberek, nézetei táptalajt adtak az evolucionista elméleteknek.

Baruch Spinoza 1670-ben a Teológiai-politikai tanulmány című művében a szerzői kérdést filológiai módszerekkel kutatja és az addigi elszórt eredményeket összesítette. Munkája már nem csak a mózesi tekercekre terjedt ki, hanem a többi ótestamentumi iratra is.

H. B. Witter (1711) az I. Mózesben két forrást fedezett fel, az Isten nevének a különböző volta, váltakozása okán. Az istennevek: Elohim, Jahve. Az ellenzők zavarosnak találták az elméletét, mivel az istennevek egyformán előfordulnak mindkét forrásban. A zavar oka: az Elohim név a jahvista szövegekben: például: I. Móz. 3: 1-5, 31: 50, 33: 5. 11, illetve a Jahve név az elohista szövegekben: I. Móz. 21: 33, 22: 11. 14, 28: 17-22. A zavart a későbbi szerkesztők okozták, akik például Ábrahám történetébe jahvista betoldásokat tettek. Ábrahám történetét, egy mítosszal átszított eredetmondának tartja a modern kritika. Az egyik forrás a Jahve istennevet használja, ez a jahvista forrás, amely a déli országrészben keletkezett i.e. 9. században. Ez a forrás is két különböző forrásra épül: az egyik az sjahvista forrás, a másik elbeszélő forrás, amely nem mutat nagy érdeklődést a jahvista kultusz iránt. Ezek jellemzője a konkrét leíró stílus, az antropomorfizmus. A másik forrás az elohista forrás, amely az Elohim istennevet használja ez az északi országrészben keletkezett. Ez utóbbi jellemzője az oktató stílus a prófétai tevékenység előtérbe helyezése. Ezért is van kétfajta teremtéstörténet, özönvíz leírva, mert két hagyomány (ezen a területen) létezett.

Jean Astruc úgy vélte, hogy két nagy és tíz kisebb forrás létezik, amelyeket egy személy, szerkesztett össze.

Johann Gottfried Eichhorn használta először a magasabb kritika kifejezést, új fogalmakat is bevezetett például duplikátumokat. A duplikátumok azok a kettőségek, amelyek a szövegekben megfigyelhetők például az I. Móz. 1 és 2-ben két egymástól különböző teremtési történet található, vagy az I. Móz. 6 és 8-ban két egymást keresztező özönvíz történet található, többek között az állatok száma nem tisztázható, se az hogy hány napig tartott az özönvíz. A különböző forrásokat elnevezte J forrásnak és E forrásnak, a jahvista és az elohista szavak kezdő betűjéből. Az ellenzők a duplikációkat a héberek sajátosságának tudták be és példának hozták fel Hágár kettős menekülését (I. Móz. 16 és 21), Izsák nevének ismételtetését (I. Móz. 17: 17, 18: 12, 21: 6), Ábrahám kétszer is megtagadja feleségét (I. Móz. 12:19- I. Móz 20:2), Kétszeres csalárd tartózkodás Gerárban (I. Móz. 20. fejezet és 26. fejezet), a beérsebai kút kettős névadása (I. Móz. 21, 31. 26, 33). Itt a vita tárgya, hogy ugyanazokról a történetekről van-e szó különböző forrásokból, vagy különböző történetekről van szó, egymással egybevágó részletekkel. Eichhorn volt a modern kritikai bibliatudomány egyik megteremtője, nevéhez fűződik a Szentírás vizsgálatára azóta is alkalmazott, történetkritikai módszer kidolgozása és a modern bibliai bevezetés-tudomány műfajának megteremtése. A kritikai bibliatudomány bebizonyította, hogy a mózesi könyvek szerzője nem kizárólag Mózes, hanem különböző korokból való források összeállítása.

A két nagyobb forrást Izrael pusztulása után rakták össze (i.e.722) úgy, hogy a jahvista forrásokat el térbe helyezték a párhuzamosságok kiküszöbölésénél, az elohista forrás kárára. Ezt Jósias király idejében a Jahve kultusz meger sítésével újra átdolgozták (i.e. 621). Majd a babiloni fogság után kiegészült egy papi forrással (Mózes III. könyve amely többek között áldozati szertartások el írásait is tartalmazza), amit beledolgoztak az eddigiekbe. Ezen már tükröz dött a fogság utáni nomizmus, szeparatizmus. A mai alakját az i.e. IV. században érte el. Tehát a mózesi könyvek olyan írások, amelyeket fokozatosan b vítettek, formáltak, szerz jük nem Mózes.

A forrás elkülönítés egyik vonala a töredékelmélet, amely nem egy vagy két forrásra, hanem sok forrásra utal. Az ellentmondások, anakronizmusok és el fordulása egyértelm vé teszi, hogy eltér szerz k eltér körülmények között írtak. Ilyen eltérések például a névadásban: az Isten hegye egyszer Sínai, egyszer meg Hóreb, a midiánok vezére és Mózes apósa egyszer Jetró és egyszer meg Reuéllel: „És meghallá *Jethró, Midián papja, Mózes ipa*” Mózes II. könyve:18:1” „Monda pedig Mózes Hórábnak, aki fia vala a Midiánból való Reuélnek, a Mózes ipának:” A Jethró kilencszer a Reuél egyszer fordul el . Mózes IV. könyve:10:29 „Mózes pedig rzi vala az ipának, *Jethrónak* a Midián papjának juhait és hajtá a juhokat a pusztán túl és juta az Isten hegyéhez, *Hórebhez* Mózes II. könyve:3:1 a hóreb elnevezés *17 esetben* fordul el , közvetlen utalással arra, hogy Isten hegye, illetve a szövetségkötés helye: „Nem volt egyéb a ládában, hanem csak Mózes két táblája, melyeket a *Hóreb* hegyén tett vala abba, amikor az Úr szövetséget kötött Izrael fiaival, mikor kijövének Égyiptomból” Krónikák II. könyve:5:10.–Ugyanakkor a Sinai hegy is a szövetségkötés helye: „Mikor pedig elvégezte vele való beszédét a *Sinai* hegyen, által adá Mózesnek a bizonyság két tábláját, az Isten ujjával írt k táblákat.” Mózes II. könyve:31:18 a sinai elnevezés a hegyre utalva szintén *17 esetben* fordul el . A törvényhozási szokásokban, a papi kódexben az apa ad nevet a gyermeknek, a J-ben és az E-ben az anya. Az anakronizmus id beli ellentmondás. Ez az ellentmondás valamely esemény, vagy körülmény illetve ideje között állhat fenn. Anakronizmus szándékosan is létrehozható, esetenként viszont tájékozatlanság, információhiány eredményeképpen jön létre. Az anakronizmusok például olyan szavak is, amelyekr l kiderült, hogy sokkal kés bbi id kb l való. Példa a –filiszteus- kifejezés az II. Móz 13: 17-ben. Vagy az I. Mózes 20:1-2 ugyanis filiszteusok nem voltak még ott és akkor.

A filiszteus probléma: A biblia szerint Izsák elment a filiszteusok királyához Abimelekhez Gerárba. (I. Móz 26:1) A filiszteusok csak i.e. 1200 után telepedtek le a Kánaán parti síkján. Városaik az i.e. XI és X században éltek fénykorukat. Tehát az Ábrahám valamint Izsák történetében, de még a mózesi kivonulás történetében is, a filiszteusok említése, valamint Gerár említése arra utal, hogy a város fontos szerepet töltött be. Csakhogy id ben ez nem esik egybe a pátriárkák történetével. Gerár vagyis Tel Harorr ásatásai azt mutatják, hogy a pátriárkák idejében kicsi jelentéktelen falu volt és nem központi fontos város királlyal. Az i.e. VIII és VII századra azonban már megnt a jelent sége. A szöveg kronológiájába és történetébe tehát oda nem ill kifejezések ezek az ígerészek, magyarul vagy kés bbi betoldások a szövegbe, vagy annak a jelei, hogy maguk a szövegek akkor keletkeztek, amikor valóban úgy léteztek, ahogyan fentebb említettem. A többi anakronizmussal egybevetve azonban egységesen azt a képet mutatják a szövegek, hogy több évszázaddal a pátriárkák koraként meghatározott id után állították össze és foglalták írásba az i.e. VIII és VII században. További anakronizmusok a szövegben: a –Dán- az I. Móz 14, 14-ben, V. Móz 34, 1-ben, a –héberék földje- az I. Móz. 40: 15-ben. Ezek a szavak kés bbi átdolgozások eredményei. Képtelenség viszont, hogy Mózes megírta volna a saját halálát V. Móz. 34. ez utóbbiról szintén elismerik, hogy kés bbi írás.

K. D. Ilgen szerint 17 forrás létezett, amelyből három szerkesztő alkotta a mózesi könyveket.

W. M. L de Wette- „azt állította, hogy a hagyománytörténeti bizonytalanság miatt "Mózes" csak egy fiktív, mitikus alak, akihez az idők folyamán számtalan hagyományt és terjedelmes iratokat rendeltek hozzá.”

H. Ewald (1823) elvetette a töredékelméletet és arra a következtetésre jutott, hogy egy elohista alapírat létezett, amit fokozatosan kiegészítettek, így a töredékelméletet a kiegészítés elmélettel helyettesítette.

A XIX. században Richard Elliott Friedman foglalja össze a kutatások eredményeit a *Ki írta a Bibliát?* című művében.

A forráselkülönítő teológusok további különbségeket fedeztek fel, téma, a stílus és a szóhasználat területén. Például a János Jelenések más nyelvtani és stílusbeli személyhez köthető szövegeket használ, mint a János evangélium, ezért kétséges hogy ugyanaz a személy írta volna.

H. Hupfeld (1853) megállapította, hogy a jahvista részek nem kiegészítések voltak, hanem egy önálló írás, továbbá az elohista forrás is két írás összevonása volt.

Witter kutatásait Julius Wellhausen vitte tovább, kimutatta, hogy a jahvista forrás a déli országrész területéről való, i.e. IX. századból, ám két másik forrásból lett összerakva. A J1-es forrás az sjahvista forrás, a J2 forrás sajátossága, hogy teljesen érdektelen a jahvista kultusz iránt. Az E forrás az Elohim isten nevet használja és az északi országrészben keletkezett. Érdekes még a Mózesi szövegek kutatásán túl, hogy Wellhausen (1905) szerint Jézus egyszer zsidó tanító volt, aki az „Ember Fia” kifejezést „Én az ember” értelemben használta.

W. H. Green (1859-96), W. R. Smith, S. R. Driver és C. A. Briggs kutatók kiegészítették ezt a kutatási vonalat. További képviselők: K. Budde, R. Smend (1912) megosztották a jahvista forrás két részre osztását. W. Eichardt (1916) és G. Eissfeldt (1922) valamint J. Morgersteern felfigyelt még egy forrásra, ez volt a kenita forrás. R. H. Pfeiffer (1941) R. H. Kennen (1920), G. Hölscher (1922), M. Kegel (1919), A. C. Welch (1924) a papi kódexet tartották a legrégebbinek. M. Löhr (1924) vitatta a papi kódex forrás létezését, véleménye szerint azt Ezsdrás készítette egymaga.

A forrás elkülönítési módszer mellett létezett a formatörténeti módszer és a szájhagyomány tana.

Friedrich Delitzsch kimutatta a babilóniai és sumér hatást a *-Babel und Bibel-* tanulmányaiban, amelyből kiderül, hogy a mezopotámiai mítoszok régebbiek, mint az ószövetség, az ószövetség történetei szoros összefüggésben állnak a mezopotámiai mítoszokkal. A vallástörténészek a bibliakritikai rekonstrukció alapján három időszakot különböztetnek meg: 1. A próféták előtti (i.e. 760ig), 2. A prófétai (i.e. 760-587), 3. A papi időszak. (i.e. 587-400-i. sz. 70)

1. Az első időszakban animizmust fedeztek fel: kövek imádása (I. Móz. 28: 18, 31: 17), fák imádása (I. Móz. 12: 6, 14: 13), babonáság (II. Móz. 20: 25, III. Móz. 19: 19.) Az animizmuson kívül az állatok imádását is felfedezték: borjú kultusza, II. Móz. 32, I. Kir. 12 I.

Jeroboám kettő aranyborjút is felállított az északi országrészben, Bételben és Dánban, hogy függetlenítse királyságát a jeruzsálemi kultusztól. A rézkígyó: IV. Móz. 21: 8-9, II. Kir. 18: 1-4, nem bizonyított, hogy a rézkígyót imádás céljából állították, később azonban kultikus tárgy lett, áldozat bemutató hely. Az animizmuson és az állatimádáson kívül gyermekáldozat is szerepel a II. Móz. 22: 29-ben. A sokistenhit az Elohim többes számú alakjából is megmutatkozik. (Bír. 11: 24). Konkrét bálványszobrok is szerepelnek néhány történetben, például Lában házi istenei.

2. A második id szak jellemz je a monoteizmus, melynek kialakulását segítette Ámosz próféta és követői (Hóseás, Ézsaiás, Mikeás). Egyes elemzők szerint a monoteizmust Jeremiás idejében rögzítették Mózes öt könyvébe, ám azt tiszteletben I Mózesnek tulajdonították. Ebben az időben a papság Lévi törzsére korlátozódott, de még nem Áron nemzetségére. Erre a korszakra jellemző, hogy az Isten tiszteletét jócselekedetekhez kötik. Példák:

„Mert szeretetet kívánok én és nem áldozatot: az Istennek ismeretét inkább, mintsem ég áldozatokat.” Hós. 6: 6

„Megjelentette néked, óh ember, mi legyen a jó, és mit kíván az Úr tőled! Csak azt, hogy igazságot cselekedjél, szeressed az irgalmasságot, és hogy alázatosan járd a te Isteneddel.” Mik. 6: 6

A prófétai korszakban változó istenkép volt, egyrészt volt a vulkánból üvöltő féltékeny kemény isten, másrészt volt egy könyörületes, magasztos, szeretet isten, ám a bosszúállást és az ítélezést a prófétai id szakban is Isten jellemének tulajdonították olykor. Lásd: Ézsa. 34:2, Ézsa. 40: 1-2. Jellemző még, a véres áldozatoktól való elfordulás. Jer. 7: 22-23, Ézs. 1: 11-17, Mik. 6: 6-8, Ám. 5: 21-26.

3. A harmadik id szakban Áron nemzetségére száll a papság, ez felveti azt a kérdést, hogy Áron mégsem volt kitalált személy. Kritikusok: J. Pederson, (1931), L. Engell (1954) S. Mowinckel „a kör legnevesebb szakembere egyenesen azon a nézeten volt, hogy a sinai hagyomány és vele a Tóra teljes kompozíciója nem a történeti régmúltban, hanem a templomi liturgiában született meg, vizsgálata tehát nem szövegtörténeti, hanem szertartás- és rítustörténeti feladat.” A. Alt „felfogása szerint az atyák történetei egy olyan sí, nomád környezetbe vezetnek vissza, amelyben az Atyák Istene még személytelen törzsi isten, maguk az atyák pedig legenda-hősök lesznek kultuszalapítókká és az istentörténet historikus figuráivá”.

Israel Finkelstein és Neil Asher Silberman által írt Biblia és Régészet c. könyvében olvashatunk több fontos információt az ószövetséggel kapcsolatban. Megfigyeléseik közt említik, hogy a biblikus kronológia szerint József i.e. 1620-ban kerül Egyiptomba tevéivel, de a tevét teherhordásra csak i.e. 1000 körül háziasították a közel keleten. A József története szerint a kereskedők gumival, illatos gyantával és balzsammal kereskedtek. A szöveg szerzői tehát ismerik az arab kereskedelmet, ám ez a kereskedelem az asszír birodalom felügyelete alatt az i.e. VII. században zajlott. Időbeli eltérésnek tehát mindenképpen lennie kell.

M. Noth, G. von Rad. J. Locke (1695) véleménye szerint különbséget kell tenni Jézus lényeges és az apostolok lényegtelen tanításai között.

J. Ph. Gabler (1787) bevezeti a mítosz fogalmát a bibliakritikába.

G. L. Bauer (1800) alkalmazza a mítoszelméletet az újszövetség esetében is.

Ferdinand Christian Baur (1792-1860) professzor a bibliai racionalizmus képviselője a hegelii dialektikával vizsgálta az Újszövetséget, a zsidó és a pogány-keresztények közötti ellentét szempontjából, majd ebből von le következtetéseket, a páli levelek eredetvizsgálatához. Megalapítja a tübingeni iskolát, ahol a különböző újszövetségi könyvek hitelességével és helyes sorrendjével foglalkoznak.

David Strauss "Elsőként tett különbséget a "történeti Jézus" és a "hit Krisztusa" között. A "történeti Jézus" alakját az "igazi Jézussal" azonosította, a "hit Krisztusában" pedig az egyházi dogmákban megtestesülő mítoszt látta. A történész feladata szerint az lett volna, hogy újra felfedezze ezt az igazi Jézust, és megszabadítsa az egyházi dogmák sallangjától." Véleménye szerint Jézus Keresztel János hatására képzelte magát messiásnak. Tanítványai pedig halála után mitizálták a személyét.

W. Wrede (1901) véleménye, hogy Jézus nem tekintette magát messiásnak ezt róla az első keresztény gyülekezetek, hintették el, és találták ki.

A vallástörténeti kutatás görög, római, perzsa, és egyiptomi párhuzamokat mutatott ki. A görög kultuszokban Attisz, Dionüszosz, harmadnapos feltámadása, Egyiptomban Horusz támad fel három nap után, rómaiaknál Jupiter, Juno és Minerva istenháromság kultusza, vagy a perzsa angyaltan, a sötétség és világosság, jó és rossz dualizmusa, Mithrasz három nap utáni feltámadása. A képviselők: R. Reitzenstein, W. Bousser, C. Clemen (1924).

A XX. században jelentkezett egy olyan irányzat, melynek törekvése az, hogy az evangéliumok és Jézus személyének az esszénusokkal és qumránnal való összefüggéseit kutassa és megerősítse, ennek képviselője A. Dupont-Sommer (1961). C. H. Dodd (1946) pedig Platón ideatánát mutatta ki a János evangéliumból. A János evangéliummal foglalkozó kutatók megállapították, hogy a János evangélium nem akar Jézus történelmi tudósítása lenni.

A szinoptikus probléma

A szinoptikus evangéliumokban szó szerinti egyezés is található. Példa: Máté 8: 1-4, Márk 1: 40-45, Lukács 5: 12-16. Az egyezésekben kiderül, hogy az evangéliumok függőviszonyban vannak egymással. A kérdés: milyen mérték és milyen jellegű a kölcsönös függőségük egymástól? A kutatási területek határszélei egybeesnek, valamilyen szinten egymásra épülve és egymást kiegészítve haladnak előre. Öt különböző területet meg lehet különböztetni. Természetesen vannak feltételezések a tények alapján, amelyek valószínűnek látszanak, de nem minden esetben lehet biztosan kijelenteni.

Az evangélium elmélete szerint:

a, G. E. Lessing (1788) és J. G. Eichorn (1812) úgy vélték, hogy a négy evangélium, egy máris már nem létező, nazarénus, arám evangéliumának a feldolgozása.

b, F. Schleiermacher (1825) szerint inkább, különböző fajta anyagok gyűjteménye létezett, például csodatörténetek, szenvedéstörténetek Jézus kijelentései és a három evangélium alapjai ezek a gyűjtemények voltak. Mindazonáltal amíg nem kerül elő régebbi irat, addig ez a kutatás megmarad elméleti szinten.

A szájhagyomány útja: A II. századra nyúlik vissza. Papias Mátéről elmondja, hogy héber dialektus szerint szedte rendbe az iratokat. Papias és Ireneusz egyházatyák gondolatai alapján J. K. L. Giesler (1818) és B. F. Westcott (1851) úgy vélte, hogy az apostolok prédikációi szóbeli evangéliumok voltak és ezek a többszöri ismétlések nyomán szilárdultak meg, amit az evangélisták rögzítettek, mindegyik a maga módján.

A felhasználási módszer képviselői szerint a szó szerinti egyezségek alapján megállapított függőség oka, hogy egy vagy két evangélista használta fel a többi evangéliumot. J. J. Griesbach (1789) elmélete Augustinus gondolatai alapján, hogy Márk használta fel Mátét és Lukácsot, H. G. Jameson (1922) szerint Máté- Márk- Lukács a sorrend, K. Lachmann (1835) úgy vélte Márk- Máté- Lukács a sorrend. Az elmélet nem a felhasználásban van, mert az nyilvánvaló, hanem a sorrendiségben.

A forrás elkülönítési módszer szerint létezett egy s-Márk és Q forrás (Quelle-forrás), amelyből Máté és Lukács különböző módon idézett. Ezt az elméletet erősítette tovább H. J. Holtzmann (1863) és C. H. Weisse (1838) ez az elmélet az s-evangélium és a felhasználási elmélet keveréke.

B. H. Streeter az s-Márk és Q mellé tesz egy M forrást, amelyet egy Jeruzsálemi beszéddokumentumnak tart, amelyből csak Máté merített, mert csak ő ismerete. Továbbá feltételez egy L forrást. Ez az cezareai tradíció, amely szóban maradt fent, ezt rögzítette Lukács elsőként s ezért ez csak nála, szerepel.

A mítosztalanítás következménye, hogy a reálisnak tartható mondanivaló marad meg.

Szövegkritika és betoldások

A szövegkritikai alapelvek szerint a kéziratok másolása közben keletkezett változtatások két csoportba sorolhatók:

1. Tévedéshibák útján kerültek bele a szövegbe
2. Szándékosság útján kerültek bele a szövegbe

A tévedésből keletkezett hibák további négy csoportba oszthatók:

- a, szemhibák (kihagyás, betűk, vagy szavak megkezdése, betűk vagy szavak felcserélése)
- b, fülhibák (félrehallás-félreértés a diktálás során)
- c, emlékezőhibák (szinonim szóval való helyettesítés vagy hasonló szövegrészlet befolyása)
- d, megítéléshibák (széljegyzetek szövegbevétele). A megítéléshibáknál nem lehet meghúzni a tévedés és a szándékosság közötti éles határvonalat.

Példa Megítéléshibákra:

- János evangéliuma 5: 3/b és 4, a népi hiedelem bevétele.

„Mert időnként angyal szálla a tóra, és felzavará a vizet: a ki tehát először lépett bele a víz felzavarása után, meggyógyult, akárminem betegségben volt.”

Az újszövetség legrégebbi kézírataiban nincs benne ez a bibliavers. A történet háttérének magyarázatoként rakták bele, a bizánci szövegtípusba, azért hogy leírják a tó gyógyító erejének néphiedelmét. A bizánci szövegtípus a negyedik században alakult ki. Nemcsak a józan értelemnek mond ellent ez a vers, hanem a helyes erkölcsi érzéknek is. Mivel teljesen elfogadhatatlan az, hogy Isten angyala kavarta volna fel a vizet, tülekedést idézve ezzel a szenvedők között, a csalódásokról nem is beszélve és a keserűségről, amit azok a betegek éreztek, akik nem képesek a versenyben elszorítani a vízbe érni.

A régi kéziratok összehasonlítása alapján, másolásbeli eltérés és hozzáadott magyarázatnak minősül ez a rész. Jézus gyógyító szándékát nem befolyásolja, ám Istent úgy állítja be, mint aki az emberek betegségén akar szórakozni. A magyar Bibliánkba is csak azért került bele, mert a XVI. Századi fordítások az Erasmus által kiadott görög Újszövetség alapján készültek, ami a Bizánci szöveget tartalmazta. Erasmus 1516-ban adta ki a görög fordítású újszövetségét, 1541-környékén Sylvester János készítette az első újszövetségi bibliafordítást Erasmus görögéből magyar nyelvre, magyarázattal kiegészítve. Ezen a téren igen nagy a homály, mivel állítólag Sylvester János eredeti görög fordított, ami kétséges, mert az eredeti szövegek állítólag már a második században eltűntek.

Így jutunk el oda, hogy Erasmus fordítása, aki a latinnal együtt jelentette meg a görög verzióját, kerülhetett Sylvester Jánoshoz, így fordíthatott görögbe. Ezt részletesen kifejti: Balázs János: Sylvester János és kora Bp. 1958, 239–260, 420–424. Erasmus nem a Vulgátát fordította görögbe, hiszen pont a Vulgata kijavítása miatt fordított. 1590-ben Károli Gáspár bibliája nem új keletű dolog, sőt nem is egyedül végezte a szerkesztést maga írja: „Akik ezelőtt valami részt fordítottak az Bibliában, azokat is nem utáltuk meg, hanem

megtekintettük.” Tehát a Károli bibliához már a teljes Sylvester féle Újszövetség rendelkezésre állott. Az első nyomtatott Károli fordítású bibliaszövegek a bizánci szövegből készültek, jellemzője, hogy ugyanazon szövegek több variációját egybeemossa.

A „textus receptus” (katolikus elfogadott szöveg) Henry Stephanus, Robert Stephanus, Theodore de Béze (1519-1605) készített szövegvariáns, amit Bonaventura és Abraham Elzevir nyomdászok és kereskedők 1624-ben jelentettek meg. Ekkor még nem volt szöveg-recept, ám 1633-ban megjelent egy második kiadás, melyhez egy úgynevezett Daniel Heinsius tanár a következő szót írta: „Textum ergo habes, nunc ab omnibus receptum: in quo nihil immutatum aut corruptum damus” Magyarul ennyit tesz: „Az általánosan elfogadott szöveget tartod a kezében: semmit sem változtattunk meg benne, és hibát sem ejtettünk.” Ez a kiadás tehát önmagát kikiáltotta egyetlen hiteles szövegnek, és a népszerűsítés következtében egyeduralmukodóvá vált. Évszázadokon keresztül ezért ezt sokszorosították és viszonyítási alap lett. 1881-ig minden fontosabb protestáns fordítás alapja. Tekintélye olyan hatalmasra nőtt, hogy aki meg merté kérde jelezni az szentségtörésnek számított. Pedig maga a szöveg ötlet szer en összegyűjtött és csak későbbi minusculus szövegen alapul, és tucat helyen olyan variáns tartalmaz, amelyet egyetlen ismert görög kézirat sem. Az Erasmus által készített hibajegyzéket, ami a nyomdai hibákat tartalmazta, figyelembe sem vették. A „textus receptus” ilyen, mindenki által elfogadott szöveggé válik, háttérbe szorítva négyszáz évig a szír és az alexandriai szövegeket.

A leginkább bizánci hagyományt őrző pergamen a Tetraeuangelion. Az alexandriai szöveg a Vaticanus Kódexben és a Sinaiticus Kódexben bukkan fel, ám ezek már úgynevezett „semleges szövegek”, hiszen a negyedik századból való, szerkesztett szövegek. A szövegcsoporthoz vannak köztes szövegek, amelyek átmenetet tartalmaznak a keleten és a nyugaton elterjedt variációk között. A szövegeket típusokra osztani segítette földrajzi keletkezésük, és a keletkezésük időpontja. Az eredeti szöveg helyreállításához segítséget nyújtanak a másolatok, a másolatokban szereplő eltérések. A másolói beavatkozások indítékait sok esetben meg lehet határozni, hiszen beszélhetünk gondatlan és gondos másolókról, a gondos másolók a szöveg tartalmát is figyelték és kiegészítéseket végeztek az adott kor vallási hiedelmeinek aktualizálása végett. A gondatlan másolók, tartalmilag nem kapcsolódtak a szövegekhez ezért itt viszont a hibák lehetősége van nagyobb aránya az eltérésekben.

A Nestle Aland, és a Greek New Testament tartalmazza a kutatók által leghitelesebbnek minősített szöveget. Az eredetiségre törekvőkor több szempontot vettek figyelembe, minél régebbi annál hitelesebb, minél gyakrabban fordul elő, annál hitelesebb, figyelembe véve a keletkezés és leszármazás szempontjait. Minél rövidebb annál hitelesebb, hiszen a másolás tevékenységére csak úgy, mint a szóbeli áthagyományozódásra a babiloni törvényszerűség jellemző. Ha egy szakasz nehezen érthető szintén eredetibb, mint az időközben érthetővé tett szakasz, ha a párhuzamos részekből eltér szintén eredetibb, mivel a későbbi szerkesztés összefüggéseiben törekedett a harmonikusságra. Lukács egyértelműen felhasználta a Márk evangélium felét. Majd a nem Márktól származó szakaszokat beleillesztette több esetben. Az erről szóló elemzést Kocsis Imre kifejti bevezetés tudományában, amely az interneten is megtalálható.

Egy példa a szövegkritikai helyességre való törekvésre, a szír szöveg helyességére:

„Sokkal nagyobb értelmezési problémát okoz egy másik közismert, „tevés” példázat: „Könnyebb a tevének a tőfőként átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni.”

A keresztény igehirdetők az elmúlt századokban változatos módszerekkel próbálták megmagyarázni, hogy mi köze a tevének a „t fokához”, ahhoz a picinyke lyukhoz, amelybe a cérnát szokás fűzni. A legismertebb ilyen magyarázkodás szerint Jeruzsálemnek volt egy „T fok” nevű kapuja, amelyen keresztül mindössze egyetlen gyalogos, teher nélkül volt képes magát átpréselni. Ezzel a tetszetős magyarázattal csak egy a gond Grüll Tibor szerint: Jeruzsálemnek soha nem volt ilyen kapuja. Ehelyett értelmesebbnek tartják az a megoldás, amely azzal magyarázza a példázat eredetét, hogy az arámiban a gamla nemcsak tevé, hanem kötelet is jelentett. Így a mondás eredetileg így hangzott: „Könnyebb a kötélnél a t fokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni.” Ezt a verziót Máté evangéliumának IV. századi szír fordítása is alátámasztja.” – írja Grüll Tibor

Szándékos változtatások:

- ApCsel. 8: 37 (keresztény dogma bevétele)

„Filep pedig monda: Ha teljes szívből hiszel, meg lehet. Az pedig felelvén, monda: Hiszem, hogy a Jézus Krisztus az Isten Fia.”

- 1Jn. 5: 7 (keresztény dogma bevétele)

„Mert hárman vannak, a kik bizonyosságot tesznek a mennyben, az Atya, az Ige és a Szent Lélek: és ez a három egy.”

A Károli féle Bibliában így található ez a szakasz. A katolikus Békés-Dalos féle kiadásban, már zárójelben van az adott szakasz és a lábjegyzetben olvasható, hogy a görög szövegekben nem volt benne ez a rész csak a 6. században került hozzá magyarázatként és ezt követően került bele a Vulgatába. Neve: Comma Joanneum). A református és az Új világ fordításban (a Jehova tanúi által készített bibliafordításban) nincs benne.

A szent hármasság kimutatható betoldása a Jelenések könyvében:

- Jel. 1: 11 „Én vagyok az Alfa és az Omega, az Első és Utolsó” (dogmaigazolás betevése) A Jel 1: 8 –ban az Atya nyilatkozik meg, mint alfa és omega. A Jel. 1: 17-ben Jézus nyilatkozik meg, mint első és utolsó. A Jel. 1: 11-ben a kettő közé tesz egyenlőséget a betoldás, hogy a szenthármasságot erősítse, holott az nem szerepelt a régi iratokban. A Károli-ban szerepel még a betoldás, a Békés – Dalos féle bibliában már nincsen benne. Az új világ fordításban szintén nincsen benne.

A szándékosságból eredő változtatásokról:

a, Megváltozott a szövegek nyelvtani formája (ez a különböző fordítások és a nyelvek fejlődésének elmaradhatatlan következménye) például a „vala” szó a Károli bibliában még szerepel, a későbbi fordításokban aktualizálódik a kor él nyelvéhez és „volt” lesz belőle. Ez ugyan még a szöveg értelmén nem változtat, de a fordítások sok esetben tartalmi változást takarnak.

b, Betűzésbeli változások (kis-nagy betűk jelölése, szerkezeti versbeosztás). 1551-ig nem voltak számozva a versek, a fejezetek pedig nem követik mindenhol az egyöntetőséget, vagyis mondjuk ami a 23 fejezettel kezdődik annak az eleje tartalmilag a 22 végéhez tartozna például.

c, Lekcionáriumok, azaz a liturgia által áthagyományozott ismétléses szentlecke amit, mindekinek tudnia kellett a gyülekezetben. Ezek nem egyértelműen bibliai szövegek, hanem a közösség monoton szóismétléséből kialakult leírt gyakorlata, hagyománnyá kövesedve, vagy időnként valamilyen magyarázat, vagy az úrvacsora, nem evés-ivással, hanem kultuszgyakorlattal, vagy egy vallási elem, ahol a pap szertartást végez, és igéket használ. Ezekben az esetekben szó sincs már szeretetvendégségről, hanem vallási gyakorlatról van szó. Például a pap azt mondja: „Íme hitünk szent titka”, és felemeli a kelyhet a nép egyszerre rámondja: „Halálot hirdetjük Urunk és hittel valljuk feltámadásodat” beolvasztása a szövegbe. A legsúlyosabb hibákat képezik a lektionáriumok beemelése. Példa: Mt. 6: 13 (liturgia bevétele) „Mert tiéd az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké. Ámen!”

A legszűbb („eredeti”) szöveg helyreállítása érdekében, elsősorban a szöveg-szerkezetet kell rendszerezni, vizsgálni. A vizsgálatok eredményeképpen csoportok jönnek létre, amelyeket ismételt összehasonlítás után vissza lehet vezetni egy stípusra. Ez a szövegkritika lényege. Az a kifejezés egy újszövetségi szöveggel kapcsolatban, hogy „az eredeti görög szerint” egész biztosan nem helyes, mivel Jézus korában az arám nyelvet használták. A helyes kifejezés egy újszövetségi szöveggel kapcsolatban: a legrégebbi kéziratok tanúsága szerint, mivel a koiné görög szövegek fordításból, másolásból származnak. A koiné az ókori görög nyelvtípus, amin íródtak a tekercsek, hiszen a görög ma nem az, mint akkor. Lehet a különbség a nyelveik között olyan, mint az óhéber és héber között. Külön nehézség a tudósnak, hogy a régi koiné görögöt kell tudnia, ezért nem görög nyelvi szótár kell neki, hanem Ógörög szótár.

Mindazt bizonyítja, hogy nem áll rendelkezésünkre eredeti irat, csak másolt, mindazokkal a hibákkal, amelyeket az irat a másolás közben elszünetelt. Amennyiben az eredeti mondanivalót keressük a másolás során keletkezett betoldások kiszűrése a cél. A csoportokba osztásnál figyelembe kell venni a külső és a belső ismertetőjegyeket. A külső ismertetőjegyek: a szövegben található szövegszerkezet kora és földrajzi elterjedtsége. A belső ismertetőjegyek: a szerzők, másolók szokásai (például helyettesítési szokások: nehezet egyszer belül, akadozót gördülékenyebben, rövidebbet a hosszabbal). Ha a másolók helyébe akarjuk képzelni magunkat, akkor próbáljuk meg a legrégebbi Károli bibliát a mai magyar nyelvre átírni.

Amikor keresztény tanításokat találunk a szövegekben, holott az irat keletkezési ideje ezt nem indokolná, akkor egyértelműen a később keletkezett tanítások egységes merev szerkezetét lehet felfedezni a szövegösszefüggéseket vizsgálva.

Négy nagy csoportbeosztása az elemzőknek: Bizánci, Nyugati, Konstantini, Alexandriai.

Maga az Ószövetség sem azonos a zsidóságon belül a pontosított eltérések. Mivel az óhéber szöveg csak mássalhangzókat jelölt, a későbbiekben pontokkal jelölték a magánhangzókat a kiejtés és a tartalma a szavak tartalma megkülönböztetése miatt. Például jhvh-ből lett jahveh és jehovah is ez utóbbi azért, mert ugye tiszteletből nem mondták ki isten nevét nehogy vétkezzenek és az adonaj a magánhangzóját helyettesítették be a jhvh közé így alakult jahovahra majd jehovára. Tehát a pontálás végeredményben magánhangzókat jelöl. A Szentpétervári kódex (1008) például a babilóniai írástudók által pontált (pontosított) szöveget tartalmazza. A mai rendelkezésünkre álló legpontosabb újszövetségi iratgyűjtemény a Novum Testamentum Graece Eberhard Nestle és Erwin Nestle munkája, akik Tischendorf, Wescott-Hort és B. Weiss szövegei együttes vizsgálata alapján új újszövetséget szerkesztettek. A legjobbnak tartott konkordancia a görög szöveghez a Schmoller Handkonkordanz. A bibliai

szövegek vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagyni a logikát, m faji elemzést, nyelvi és nyelvtani elemzést, az adott szóhasználat jelentését az adott korban, a szövegösszefüggéseket, a történelmi helyet és helyzetet és a párhuzamokat.

Érdekesség: A Codex Syro-Sinaiticus-ban Mt 1,16 lectio variansa így hangzik:

„**Jákob nemzette Józsefet, József, Mária férje nemzette Jézust**” szemben az általánossá vált „Jákob nemzé Józsefet, férjét Máriának, akit l született Jézus, aki Krisztusnak neveztetik.” károli féle szöveggel.

A kódexek három különböző formában tartalmazzák ezt a verset:

1) Fenti fordításunk szerint, azaz: Jákob nemzette Józsefet, [annak a] Máriának a férjét, akit l született Jézus, akit Krisztusnak mondanak.

2) Jákob nemzette Józsefet, akinek a [vele] eljegyzett sz z, Mária szülte Jézust, akit Krisztusnak mondanak.

3) Jákob nemzette Józsefet, József pedig – akivel eljegyezték Máriát, a szüzet – nemzette Jézust, akit Krisztusnak mondanak.

A harmadik forma (sínai szír kódex) határozottan József *testi* apaságáról beszél. A vonatkozó mellékmondat („akit Krisztusnak mondanak”) teremti meg a hidat a 18. verssel kezd d elbeszéléshez, amely majd *jogi* apasággá alakítja át József természetes apaságát, megfelelő en a zsidó alapelvnek: „Ha valaki azt mondja: »Ez az én fiam«, akkor az az fia.” Az els forma (pl. *Alef* és *B* kódex) igyekszik *egyensúlyt* teremteni a két felfogás között: Józsefr l Mária férjeként beszél, Máriáról pedig mint aki Jézust szülte. A második forma (pl. ólatin kódexek, a Cureton által felfedezett szír, ill. az örmény fordítás) viszont kifejezetten a *sz zi* szülést hangsúlyozza. (Vö. Lk 16-18. láb. Gromon András)

Apcsel: "A 16-ik fejezetben az elbeszél hirtelen átvált elbeszélésében egyes szám harmadik személyéb l az egyes szám els személyére, amely kétségessé teszi azon keresztény álláspont elfogadását, hogy egy személy – Lukács írta volna az Apostolok Cselekedetei cím részt is. Lukács az Evangéliuma 24-ik fejezetében világosan megírja, mint szemtanú, hogy a feltámadást követte a jelenések eseménye, majd a mennybemenetel megtörténése, és mindez a csodatétel egy, és ugyanazon a szent napon ment végbe, tehát egy nap alatt. Mégis, az Apostolok Cselekedeteikben [1: 13] úgy olvassuk, hogy a mennybemenetel negyven nappal a feltámadás után történt. Több elkülönül szakasz pedig többes szám els személyben íródik meg.

További betoldások:

Példabeszédek 22:17-23:12 ig terjed szakasza más irodalmi m b l került a bibliába. "Achikár Bölcsessége" bár ez inkább asszir-babiloni gy jtemény, ugyanakkor ott vannak az egyiptomi Amenemope bölcsességei is, ami szintén egy gy jtemény.

Tóbiás könyve – Ahickár regényéb l kerül be.

A semleges kiegészítések

A másolói munka közben történ olyan kiegészítések a semleges kiegészítések, amelyek tartalmilag kapcsolódnak ugyan a szöveghez, és az adott szöveg másik evangéliumból való része tartalmazza a szöveget. A Máté 9:13 *Mert nem az igazakat hívogatni jöttem, hanem a b nösöket.* Lukács 5:32 alapján hozzátettek a Mt. 9:13-hoz, **a megtérésre.** A másolók úgy érezték hiányzik valami: Hívjam a b nösöket, de mire? hát a lukács alapján nyilván – megtérésre. Úgy gondolták csak lemaradt a szöveg b l.

Sok másoló szintén nem tudta megállni, hogy ne egészítse ki a szövegeket. Például a Máté 26:3-ban a f papok mellé odahelyezik az írástudókat. Mt 27:41-ben szintén szerepel a f papok mellett az írástudók kiegészítés.

A Mt. 6:4,6-ban a „Megfizet neked” után odakerül: „nyilván”.

A Kolossé 1:23-ban több kézirat is a másolók Pál iránti elfogultságából így hangzik „és én, Pál is ennek a *hírnökévé, apostolává, szolgájává* lettem.” Id vel a szolgája lettem maradt meg, a másik két rangnak díszít elemként való alkalmazása nyilvánvalóvá vált.

A Gal 6: 17-ben Jézus helyett, *Úr Jézus* kerül a szövegbe. A Károli Biblia ma is így írja : „mert én az *Úr Jézusnak* bélyegeit hordozom az én testemben.” ugyanakkor a katolikus biblia visszatért az eredetibb „mert Jézus jegyeit viselem testemen.” Ezek a változatok a mai magyar nyelv bibliákból leellen rízhethetnek. Érdekesség kedvéért az Új világ fordítás: „Jézus rabszolgájának bélyegeit hordozom testemen”

A Márk ev. 16 részének utolsó 12 verse betoldás (err l részletesebben az err l szóló fejezetben).

Dogmatikai szempont még a krisztuson és istenfián kívül: Lk. 2:41 az *szülei* helyett, József és Mária, ezt kés bb visszaírták szüleire, 2:43, marad a változás- és az *anyja*.

További betoldások a Lukács evangéliumában:

1:28 A korai iratokban ennyi van: "Örülj! Az *Úr* veled van" Ez egy szokásos üdvözlési forma, a kés bbiekben kerül hozzá: Üdvözlégy, kegyelmebe fogadott, áldott vagy te az asszonyok között.

2:14 A korai iratokban: "A földön békesség a jóakarát embereinek." Ez változott át: A földön békesség és az emberekhez jóakarát.

2:33 Jézus apja helyett, Józsefet írnak.

2:48 Egyszer en kihagyják, hogy Jézus apja - összeegyeztethetetlen a dogmákkal.

4:18 Hozzáteszik - hogy meggyógyítsam a töredelmes szív eket.

8:43 „és minden vagyonát orvosokra költötte” a korai iratok nem tartalmazzák

9:54 „amint Illés is tette” a korai iratokban nem szerepel

9:55/b-56 „mondván: Nem tudjátok miném lélek van ti bennetek: Mert az embernek Fia nem azért jött, hogy elveszítse az emberek lelkét, hanem hogy megtartsa. Elmenének azért más faluba.” a korai iratokban nem szerepel

10:42 „kevésre van szükség valójában” a korai iratok nem tartalmazzák

17:36 „Ketten lesznek a mez n; az egyik felvétetik, és a másik elhagyatik” a legrégebbi kéziratokban nem található

22:43-44 „És angyal jelenék meg néki mennyb l, er sítvén t. És haláltusában lévén, buzgóságosabban imádkozék; és az verítéke olyan vala, mint a nagy vércseppek, melyek a földre hullanak.” ez a két vers a legrégebbi kéziratokban nem szerepel

23:17 „Kell vala pedig elbocsátania nékik ünnepenként egy foglyot.” a legrégebbi kéziratokban nem szerepel

23:34 „Jézus pedig monda: Atyám! bocsásd meg nékik; mert nem tudják mit cselekesznek. Elosztván pedig az ruháit, vetének reájok sorsot.” a legrégebbi kéziratokban nem szerepel

24:12 „Péter azonban felkelvén elfuta a sírhoz, és behajolván látá, hogy csak a lepedék
vannak ott; és elméne, magában csodálkozván e dolgon.” a legrégebbi kéziratokban nem
szerepel.

Alapelvek a hitelesség kritikai vizsgálatához:

- 1, törekvés a legrégebbi irathoz – az újabbal szemben
- 2, törekvés a legnehezebb irathoz – a könnyebben olvashatóval szemben
- 3, törekvés a legrövidebb irathoz – a hosszabb kifejtéssel szemben
- 4, törekvés a leglogikusabb irathoz
- 5, törekvés a legelterjedtebb irathoz
- 6, törekvés a szerző stílusa szóhasználata felé
- 7, törekvés a dogmatikus elítéltektől mentes irathoz.

Értelmezési alapelvek

A bibliai szövegek értelmezésének alapelvei:

1. A szöveg jelentése, értelme - mit akar a szerző közölni?
2. Ki a szerző ?
3. Kinek ír?
4. Hol?
5. Milyen történelmi háttérrel bír?
6. A szakasz összefüggésben van-e az adott fejezettel, vagy külön álló darab?
7. Mennyi ideig tart a szöveg, hol kezdődik, és hol végződik?
8. Perikópa része-e vagy logion?
9. Vannak-e szövegvariánsok, amelyek befolyásolják a szöveg értelmét, vagy módosítják?
Példa: kardot hoztam vagy megosztást hoztam.
10. A görög szöveg fordítása egyértelmű-e, vagy van több fordítási lehetőség is.
11. Van-e gondolatmenete, van-e érvelés a szövegben, logikai kapcsolat?
12. Lehet-e többféleképpen tagolni? Példa: bizony **mondom neked ma**, velem leszel a paradicsomban, vagy bizony mondom neked, **ma velem leszel** a paradicsomban. A háromnapos alvilági tartózkodás miatt például az adventista teológia ezzel magyarázza az időbeni ellentmondást, amit az események sorrendje okoz.
13. Vannak-e nevek, földrajzi helyek a szövegben, mit tudunk róluk.
14. Van-e teológiai mondanivaló?
15. Van-e dogmatikai mondanivaló?
16. Van-e etikai mondanivaló?

Ha a szövegrészlet levélből van, akkor:

1. Köszöntés, ima, fohász, záradék-e?
2. Tartalmaz-e idézetet más miből, mondjuk apokrifből vagy más levélből.
3. Retorikai elem-e, indulatszó, kérdés, felszólítás.
4. Mire irányul a tartalma, mit akar elérni a szerző, például bátorítás, vigasztalás, rendreutasítás, tanítás.
5. Van-e főüzenet (nem mindig van, főleg Pálnál), ha van, milyen érveket hoz fel, lehetnek-e ezek az érvek valóban azoknak szóló lényegi mondanivalók, akiknek szólt? Vagy más forrásból valóak? Példa: a szeretet himnusza illeszkedik-e egyáltalán a szöveg környezetébe?
Ha evangéliumi részlet, akkor:

1. Milyen fajta micsoda? Elbeszélés-leírás, konkrét jézusi mondanivaló, csodatörténet-rész, passiótörténet-rész, prófécia-beteljesedés-rész, szerzői szokás, másolói szokás, tudatos szerkesztés-változtatás? Például: boldogok, akik éheznek, vagy akik az igazságra éheznek?
2. Kiknek szól a mondanivaló, milyen csoportnak? Hasonlat? Apokaliptika? Látomás?
3. A többi evangéliumban hogyan szerepel, eltérések elemzése, miből adódnak, hogyan viszonyul a két forrás elméletéhez?
4. Van-e helyben magyarázat, miért kellett magyarázni, nem ellentétes-e a magyarázat egyéb mondanivalókkal vagy konkrétan azzal a mondanivalóval, amit megpróbál magyarázni?

A formatörténeti módszer

Paleográfia: (Nyelv: görög a. m. régi írás), az ókori kéziratok és más írott emlékek megfejtésének tudománya, mely azokon az ismert jeleken alapszik, melyek az írás egyes korszakait egymástól megkülönböztetik. Tágabb értelemben kiterjedt mindenféle írott emlékre, sz. kebb értelemben azokra az id. kre, melyekkel a filológus foglalkozik, míg a többi id. k okmányainak megfejtése az oklevéltan (diplomatika) hatáskörébe tartozik. A filológus (ide értve nemcsak a klasszikus nyelvekkel foglalkozót, hanem a hieroglifok és ékiratok nyomán a hieratikus és demotikus papiruszokat és khaldeus-aramaeus emlékeket kutatót is) ritkán kényszerül a XV. sz.-belinél újabb okmányokkal foglalkozni, ez a t. r a történész és modern filológus (germanista, romantista, szlavista) tere. Így aztán a Paleográfiának a XV. századtól visszamen. korok emlékei maradnak, azok az emlékek, melyek tintával vagy más alkalmas folyadékkal vannak puha alapra (papirusz, pergamen) írva, tekintettel arra, hogy a kemény anyagba (k. , érc tábla) vésetteket egy más tudományág, az epigrafika (l. o.) foglalja le. A viasztáblákat, melyek a k. és hártya között mintegy a középúton vannak, szintén az utóbbi csoporthoz sorolják. A P. mint tudomány a XVII. sz. végén és a XVIII. sz. kezdetén Mabillon és Montfaucon tudós bencések kutatásaival kezd dik, akik még együttesen gyakorolják azt a diplomatikával, mely azóta külön vált. Forrás: Pallas Nagylexikon

A formakritika hagyományegységeket és irodalmi formákat kutat. A különböz. közösségek léthelyzetéb. l és igényeib. l sz. r le következtetéseket. A formatörténet kritika jelszava a mitológiátlanítás, Rudolf Bultmann nevéhez f. z dik, amely során modern tudományos tényekkel vetik össze az evangéliumokat, például a csodatörténeteket és legendákat, mítoszokat, szenvedéstörténeteket és mindenkori életre való történelmi értéküket határozták meg. "Kimutatta, hogy a szóbeli hagyomány id. szakában az evangéliumokban található Jézus mondások és tanítások közül nagyon keveset lehet biztosan visszavezetni Jézusra." "Egyszer en nagyméret. átalakítással állunk szemben a Jézus hagyományt illet. en."

A formatörténet megalapozói H. Gunkel és H. Gressmann (1920) voltak. k is állították ugyan a kés. bbi összeállítást, ám tagadták a rögzített írásból való összeállítást, és azt mondták, hogy szóbeli hagyományozódásra vezethet k vissza az iratok. Ezért az irodalmi m. fajukat kell megvizsgálni és azt, hogy milyen életkörülményeket tükröznek. Segédeszközük a vallástörténeti kutatás, amely régi, zsidókkal szomszédos népekre is kiterjedt (Egyiptomra és Mezopotámiára). Ezt a módszert nagyszer. en bemutatja a Haag lexikon, amely interneten keresztül is elérhet : <http://agost.no-ip.org/biblia/HAG/>, a következ. ket mondja:

A formatörténeti módszer segítségével lehet megkülönböztetni az irodalmi m. fajoknak vagy irodalmi formáknak (pl. himnusz, sirató, hasonlat) azon jelent. s részét, amelyekb. l a Biblia összetev. dik. A formatörténeti módszer els. feladata részletkutatások végzése annak megállapítására, hogy a Biblia könyveiben el. forduló irodalmi formák milyen jelleg. ek és terjedelm. ek. Ezután következik azoknak az irodalmi törvényszer. ségeknek a számbavétele, amelyek minden irodalmi formában föllelhet k; azoknak a társadalmi, m. vel. dési és vallási viszonyoknak a földerítése, amelyek hatására a megállapított irodalmi formák létrejöttek, illetve amelyekbe beágyazódtak ("Sitz im Leben" – lét-elem). Természetesen a különféle

irodalmi formák esetleges fejlődésével is számolni kell, és a Bibliában előforduló irodalmi formákat össze kell vetni a különféle egyéb, mindenekelőtt a K-i irodalomból ismert formákkal; meg kell kísérelni annak a sokszor bonyolult folyamatnak a rekonstruálását is, amely végbemehetett, míg egy-egy anyag irodalmi formát öltött. A formatörténeti módszer Németországban bontakozott ki. A formatörténeti módszert először M. Dibelius alkalmazta. A zsoltaókat először H. Gunkel vizsgálta formatörténeti módszerrel. A kérdéskör kitérő összefoglalását O. Eissfeldtnek köszönhetjük (Einleitung in das Alte Testament. Tübingen, 1964).

Az Új Szövetségre először M. Dibelius alkalmazta. A formatörténeti módszer az irodalomkritika képviselőivel szemben bebizonyította, hogy a Biblia szerzőinek stílusát nem annyira a személyiségük határozta meg, hanem sokkal inkább azok a megszokott sztereotip formák, amelyek az akkori irodalomban általánosak voltak. Ezek ismerete elengedhetetlen a hiteles bibliamagyarázathoz. Csak akkor lehet biztonsággal megállapítani, hogy a Biblia szerzői milyen céllal, szándékkal írták könyveiket, ha szavaikat a korabeli irodalmi nézetek és szokások tükrében vizsgáljuk. Nem kétséges: az ev.-kritika terén a formatörténeti módszer az ellenkező végletbe esett; szinte teljesen kikapcsolta a szerzők irodalmi szerepét, egyéniségét és az evangéliumok keletkezését egyedül az újkeresztény közösségre vezette vissza. Ezek az antióchiai vagy jeruzsálemi közösségek szolgáltatták - úgymond - az evangélistáknak az anyagot, azokat a legkisebb irodalmi egységeket, amelyekben a hitük megfogalmazódott; az evangélisták csupán ennek az anyagnak időrendbe szedésére, helyrajzi keretbe foglalására szorítkoztak. "Az eredetit mindig az egyes történetek képviselik, a különféle mondások, nem pedig az összekötő szöveg, az átvezetések vagy az összefoglaló megjegyzések" (M. Dibelius).

Nem csupán az összekötő szöveg, a keret lehet csaknem értéktelen, hanem maga az anyag, a történet sem tükrözi mindig hitelesen a lejárlott eseményt, legalábbis a keletkezésében szerepet játszott szándék nem ez volt. Mindamelllett: hogy a katolikus exegézis (írásmagyarázat) jó ideig tartózkodó volt a formatörténeti módszerrel szemben, az a formatörténeti módszer helytelen alkalmazásával függ össze, a formatörténeti módszernek magának azonban nem róható föl. A Divino afflante Spiritu enciklika is kiemeli az irodalmi formák szemelőtt tartásának fontosságát, különösen a történeti jellegű részekben, és arra ösztönzi a katolikus exegétákat (írásmagyarázókat), vizsgálják meg, hogy az a beszédmód vagy irodalmi műfaj, amelyet a szent szerző használt, mit jelent a helyes és megfelelő értelmezés szempontjából, és arra inti a katolikus írásmagyarázót: győzd meg róla, hogy ennek elhanyagolása kárára válik a katolikus exegézisnek. A pápai Bibliikus Bizottság irányelveiben (De historica Evangeliorum veritate, 1964. ápr. 21.) a formatörténeti módszer elfogadható elemeit megfelelően méltatta, és az evangéliumok keletkezésében a kériigma (ígehirdetés) szerepe külön hangsúlyt kapott, és ez a magyarázat a II. Vatikáni Zsinat Dei Verbum c. dogmatikai konstitúciójába is belekerült.

„a történelem Jézusa nem a keresztény hit tárgya, és nem is lehet az" Meier

A Kánon létrejötte

A kánon kialakulásának okai

A kanonizációnak több oka is volt:

A, - dogmatikai ok: 140, Róma, Markion tanítása, aki szerint el kell vetni az Ószövetséget, ezen kívül az Újszövetség is sokkal rövidebb Markion szerint, például csak Lukács evangéliuma és Pál tíz levele szerepel benne. A sok követ je miatt az egyházatyák nyilvánosságra hozták ellenkánonjukat, amelyekből vitába lehetett szállni bárkinek Markion követivel, és amelyeket egyetemesen elfogadottnak állítottak be.

B,- egyházi ok: a keleti egyházközségekben olyan könyvek terjedtek el és lettek elfogadottak, amelyeket a nyugati egyházatyák szerint nem építtek és tartalmuk kétséges, ezeket terjedésük megakarták fékezni. (nem csupán apokrifek, hanem pszeudoepigráf iratok is (olyan iratok, melyeket direkt álnéven írtak, bibliai szerzők neve alatt is).

C, - világi ok: 303-ban Diocletianus keresztényüldözése részeként a kanonikus iratokat be kellett szolgáltatni, és el kellett égetni, a keresztények számára ez Isten tagadása volt, ezért a kevésbé értékes irományokkal próbálták meg becsapni a római hatóságokat, ez szintén el segítette a kanonizációt, hiszen azok az iratok maradtak meg, amelyek elrejtésükre gondoskodtak, amelyek később kanonizálásra kerültek. Végül is Konstatin császár adta meg a végső lökést, aki a Római Birodalom egységesítésének a lehetőségét látta meg a kereszténységben, amit elzárva nem voltak képesek hatalmi eszközökkel kiirtani.

D,- A kanonizálás legfőbb oka az egyházon belüli egység és rend megteremtésének a vágya.

A kánon szó eredete: A héber qaneh = nád szóból ered. A nádat mérésre is használták (mér nád), ekkor már a szó mértéket, szabványt, szabályt is jelentett. Az újszövetség is e szerint az értelmezés szerint használja, egy példa: Gal. 6: 16. A 200-as évek végéig Origenész hatására enyhén változik a szó jelentése: a szabály helyett- alapelveket jelent a hit és az élet számára, tehát bővül a jelentéstartalma. Origenésznél már megjelenik konkrétan az Írásokra vonatkoztatva a kifejezés. A 300-as évek végére, Athanasius idejében a jelentéstartalom eléri azt a szintet, amit a mai napig érthetnek alatta: - olyan könyvek listája, amelyeknek isteni tekintélyük van, és ihletés útján keletkeztek. Mivel függött az, hogy kánon-e egy tekercs? Aktív jelentéstartalmában: akkor kánoni egy tekercs (lista), ha tekintélyesnek elfogadott, mértékadó. Passzív jelentéstartalmában: akkor kánoni egy tekercs (lista), ha megfelel annak a mértéknek, amely meghatározza, hogy egy könyv ihletett-e és ez által van tekintélye. Az aktív és a passzív jelentéstartalom nem mindig esett egybe. A zsinatok hivatalos tekintéllyel azokat a könyveket ruházták fel isteni ihletéssel, amelyeknek már volt tekintélyük és néhány olyat is, amelyeknek kevésbé volt tekintélyük.

A kanonikusság kritériumai

1. Próféta, apostoli jelleg
2. Tekintély ismerve (kezdetben csak ez számított)
3. Szellemi erő

4. Történeti (és dogmatikai) pontosság
5. A tekercs első fogadtatása

1. Próféta, apostoli jelleg

Az egyik kritérium az volt, hogy az irat szerzője maga próféta, vagy apostol legyen. Ebben az esetben automatikusan kanonikussá vált az irat. Hiszen a próféta Isten üzenetét tolmácsolta. Ezt magyarázta a 2. Péter első fejezetének írója, majd erre a magyarázatra hivatkozva állítják az összes többire is ugyanezt.

„Tudván először azt, hogy az írásban egy próféta szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akaratából származott a próféta szó; hanem a Szent Lélektől indítatva szóltak az Istennek szent emberei.” 2. Pét. 1: 20-21 (Károli)

A szöveg kizárólag a próféta szavakról szól, és nem arról a gyümölcsről amit később Bibliának neveztek el, annál is inkább, mert a Bibliák kis hányada próféta beszéd, így semmiképpen sem lehet a tekercs összeállítás irataira vonatkoztatni, hanem ahogy a szerző is mondja: szavak az írásban, vagyis íráson belül. Ennek ellenére, mégis az egész iratgyümölcsre vonatkoztatták. Arról nem is beszélve, hogy ki dönti el, hogy kicsoda próféta vagy kicsoda hamis próféta, és kicsoda apostol vagy hamis apostol, és hogy egyáltalán az illető írta-e az adott szöveget, mégis a próféta jelleg és a szerzőség az egyik legjelentősebb érv egy irat kanonikussága mellett. A próféták isteni eredését erősíti még a Zsid. 1:1

„Minekutána az Isten sok rendben és sokféleképpen szólt hajdan az atyáknak a próféták által,”

Igaz ugyan, hogy mind a két szerző az ószövetségi prófétákról beszél, ezért pont a saját mondataikra ez nem vonatkozik, mégis a későbbiekben a Zsid. 1:1-alapján éppolyan kanonikusnak fogadták el, mint az ószövetségi prófétákét, pont például a Zsid. 1:1-re hivatkozva. Pál apostol megerősítette az újszövetségi iratok elismerését, kibővítve azzal, hogy a saját maga írásait állította eltekintésbe:

„De ha szinte mi, avagy mennyből való angyal hirdetne is néktek valamit azon kívül, a mit néktek hirdettünk, legyen átok” Gal. 1:8.

Ez megnehezítette a hívőknek az ítéletalkotást, hiszen sejtelmük sem lehetett arról, hogy amit felolvassanak nekik, az valóban apostoli irat-e. Annál is inkább, mivel az apostoli korban is rengeteg hamisítvány volt, így nem lehetett pontosan tudni, hogy mi az, amitől nem szabad eltérni. A hamis iratokról a II. Tesz. 2: 2 tudósít:

„ne tántorítottassatok el egyhamar a ti értelmetektől, se ne háborítottassatok meg, se lélek által, se beszéd által, se nekünk tulajdonított levél által,”.

A legsúlyosabb kitétel az I. Ján. 4: 1-3

„Szeretteim, ne higgyetek minden léleknek, hanem próbáljátok meg a lelkeket, ha Istentől vannak-é; mert sok hamis próféta jött ki a világba. Erről ismerjétek meg az Isten Lelkét: valamely lélek Jézust testben megjelent Krisztusnak vallja, az Istentől van; És valamely lélek nem vallja Jézust testben megjelent Krisztusnak, nincsen az Istentől: és az az antikrisztus lelke, a melyről hallottátok, hogy eljött; és most e világban van már.”

Az I. János szerzője felismerte azt, hogy a hívők nem képesek megítélni, melyik hamis levél és melyik nem ezért meghatározott egy kritériumot, amely alapján meg lehet ítélni a szövegeket. A kritérium alapjává teszi, hogy a Messiást, Megváltót azonosítja-e valaki Jézussal vagy nem. Itt már dogmatikai harcról is szó van, hiszen a gnosztikusok közül, nem mindenki vallotta a testben történő megjelenést. Az I. János szerzője felhatalmazást adott a későbbi üldözésekre, sáttá kikiáltásokra és a későbbi vallásháborúkra, nemcsak a zsidók, hanem az összes többi vallás irányában is, sőt magában a kereszténységben is. A Krisztus Jézus hirdetése még mindig nem tette teljesen nyilvánvalóvá, hogy mi elfogadható és mi nem, hiszen, voltak hamis apostolok, akik Krisztus apostolainak mondták magukat, ezért írja Pál:

„Mert az ilyenek hamis apostolok, álnok munkások, a kik a Krisztus apostoláivá változtatják át magukat. Nem is csoda; hisz maga a Sátán is átváltoztatja magát világosság angyalává.” II. Kor. 11: 13-14

Pál ennél a részletnél két fajta hamisságot különböztet meg: 1. A nyereségvágyból elkövetett képmutatást. 2. Akik más Jézust prédikáltak.

Az újszövetség könyveit apostoloknak, vagy Jézus tanítványainak, vagy az apostolok közvetlen tanítványainak tulajdonították, s mivel ilyen közel álltak Jézushoz, ezért ugyanolyan prófétai jellegű iratoknak ismerték el, mint az ószövetséget. A hasonlításban, már csúsztatás van, hiszen az ószövetség könyveiről vallották, hogy próféták írták, ezért hát Jézusnak kellett volna írni a tekerceket, ha ugyanannál az elvönél maradunk. Az újszövetségi iratokat ugyanolyan tekintéllyel ruházták fel, mint az ószövetség prófétai iratait.

Az újszövetség tekerceit, nyolc személynek tulajdonítják, melyek közül négyet közvetlen apostolnak tartanak Pétert, Mátét és Jánost, Jakabot (Lk. 6: 13-15). Pál szintén apostolnak tartotta magát, majd később a hívők is. Jakab levél szerzőjének Jakab apostolt tartották. A Júdás levél szerzőjének szintén Júdás apostolt tartják, akiről a Lk. 6: 16-ban szó van. Márkról és Lukácsról ugyan többen állították, hogy nem volt apostol, de mivel közvetlen munkatársnak tekintették őket, (I. Pét. 5: 13, II. Tim. 4: 11, Filem. 24 alapján) ezért apostolinak tekintették őket.

2. A tekintély ismérése

Az irat „isteni tekintéllyel” rendelkezik, Isten nevében, az ű hangján szól: „Így szól az Úr”, „az Úr szava szólott hozzám” kijelentések miatt. A tekintéllyel bíró iratok lehetnek történeti és tanítói jellegűek, a történeti jellegűekben Isten cselekedeteiről a tanítói jellegűekben a hívek leendő cselekedeteikről szól isteni tekintéllyel a szerző állítja. A keresztények és a zsidók istenfélelme volt a garancia arra a képességre, hogy felismerjék egy írás isteni tekintélyét. A tekintélyességre Jézust hozzák fel példának, aki nem magyarázta meg milyen felhatalmazással tanított, így azt mondták, hogy ha valaki nem ismeri fel isteni tekintélynek, amitők annak mondanak, azt semmilyen más érv sem győzi meg. A tekintély egyetlen fóruma tehát maga „Isten”. A sokat vitatott zsidóhoz írt levelet, erre a tekintélyre hivatkozva vették fel a kánonba.

3. Szellemi erő

Az irat hatása: útmutatás, szabadítás, krisztusban való hitre nevelés, tanítás és az ezekben tetten érhető építkezés, életújítás. Eszter könyvét, mivel méltatlan dolog volt, hogy Isten neve

egyszer sem hangzik el benne, sokáig vitatták, ám erre a szellemi erőre hivatkozva vették fel a kánonba. Bár Krisztusra nevelés elég nehezen érhető tetten benne. Az Énekek Éneke akkor kerülhetett bele a kánonba, amikor kimondták, hogy nem is érzéki könyv, hanem fennkölt mély szellemi tartalommal rendelkezik. Az allegorikus értelmezés miatt.

4. Történeti és dogmatikai pontosság

Ez a kritérium egész egyszerre annyit jelentett, hogy azokat a részeket, vagy könyveket, amelyekről a 300 év alatt bebizonyosodott, hogy pontatlanok és nem következetesek, azokat elvetették. Judit könyve például tele van történelmi pontatlanságokkal ezért (mivel Isten ígéje igaz) nem is lehetett kánoni. Pál leveleit sokáig vizsgálták, hogy mennyire felel meg a régi írásoknak és emberi vagy isteni beszéd ezek alapján.

5. A tekercsek első fogadtatása

Ebben a kritériumban azt vizsgálták, hogy hogyan fogadták az iratot azok, akiknek konkrétan szólt. Amennyiben felismerték benne Isten ígését, akkor egyértelműen annak tartották, hiszen a címzetteknek kellett a lehető legtökéletesebben felismerni ezt helyzetükből kifolyólag. A kritérium miatt nagy lendülettel kezdtek el kutatni a későbbi nemzedékek, hogy annak idején milyen fogadtatása volt egy iratnak. Amennyiben egy könyvet az első hívek nem fogadtak el, akkor azonnal elvetették. Ez akkor volt kényelmetlen, amikor a lassú információáramlás miatt bizonyos helyeken nem ismerték azt, hogy egy könyvet eredetileg elfogadtak-e vagy sem és így ideiglenesen és ténylegesen kánoninak tartottak olyan könyveket, amiket máshol nem tartottak annak, egészen addig, amíg az egyházi hivatal tekintélye meg nem győzte őket.

Az ószövetségi kánon:

Az ószövetséget nagy részét egy az egyben kanonikusnak ismerték el, mivel állították, hogy igaz próféták írták (például Mózes a Mózes 5 könyvét). A Jásár könyve (Józs. 10: 13) vagy Az Úr harcainak könyve (IV. Móz. 21: 14) nem került bele a héber kánonba bizonyítja, hogy nem az irat keletkezésének az idejétől, korától függött a bekerülése. A héber kánon több száz évig készült, lehetetlen pontosan megmondani, hogy kik, mikor és milyen változtatásokat végeztek rajta. Az bizonyos, hogy nem a héber nyelvezet dönti el, hogy egy izraeli irat kánoni-e vagy sem, hiszen, Ezsdrás (4: 6-8, 18; 7: 12-16), Dániel (2: 4-7: 28) és Jeremiás tekercseknek bizonyos részei arám nyelvezetűek, és vannak, viszont olyan héber nyelvezetű tekercsek, amelyek nem kerültek bele a kánonba. A héber és az arám nyelvezet között nyelvjárásbeli különbség van, a héber északnyugati sémi (akárcsak az ugariti /Ras-Samra/ vagy a moábita és a föníciai /Mésa-k/), az arám pedig észak-sémi (akárcsak az aromita/emoreus). Ezen kívül dél-sémi az arab és az etióp és kelet-sémi az akkád, amit a babiloni birodalomban is használtak.

A hitelesség kérdését nehezíti, hogy a héber írás quadrát írás volt, amelyben nem voltak magánhangzók, szógyökök jelöltek egy-egy fogalomkör, a magánhangzókat később, a VI. századtól pontációval (pontozással) rögzítették bele a szövegekbe, ezek a rögzítések pedig kilencféle különböző hagyományt képviselnek a kiejtésre és a magánhangzókra nézve. A legelterjedtebb az askenázi és a szefárd. A hitelesség kérdéseit a szerzőséggel kapcsolatban tovább nehezíti, hogy egyetlen bibliai könyvről sincsenek autográfák (eredeti iratok), mivel a papiruszok és a pergamenek megsemmisültek, a papír csak a XV. században szorította ki a pergament, bár írtak rá már a XIII. századtól.

A héber kánon, már i.e. 400-ban teljes volt, igaz, hogy a 24 könyvet a kereszténység 39-nek értelmezte. Az eltérés abból adódik, hogy a zsidó vallásban a Királyok, a Sámuel és a Krónikák tekerceit nem kettő, hanem egy résznek tekintik, ehhez jön még, hogy a tizenkettő kisprofétát szintén egynek tekintik, akárcsak Jeremiás siralmait Jeremiás könyvével. Továbbá Ezsdrás-Nehémiás és a Ruth –Bírák is egynek számított.

A kanonizáció következetlensége ott is tetten érhető, hogy amikor az újszövetség idézi a héber kánonból, azt felhasználták arra, hogy ezzel igazolást nyerjen az ószövetség, ha viszont az újszövetség idézett más, nem kanonikus mint például úgy mintha az hiteles volna, akkor a tekintélykritériumának a hiányára vonatkozva nem fogadták el azt a mondatot, amiből idézik, ám magát az idézetet mégis kanonikusnak fogadják el, csak, mert az újszövetségben van. Ilyen ószövetségi nem kanonikus idézetek például: Júdás levele 9 és 14. és a II. Tim. 3: 8.

Jézus konfliktusairól azt állították, hogy Jézus sohasem a héber kánont, hanem csak a zsidó tradíciót utasította el, hivatkozva a Jn. 10:31-36-ra. Az ószövetség hármastagolása elször Jézus Sirák könyvének az első szavában található, amit a zsidó szerző unokája írt oda a görög fordításához 132-ben. Philón alexandriai zsidó tudós, aki Jézus korában élt, tudott az apokrifekről, nem tekintette kánoninak őket. Ennek ellenére a többi alexandriai zsidó, akik szintén nem tekintették kánoninak az apokrifeket, mégis bele tették a Septuagintába, amit a hagyomány szerint elkészítettek.

Josephus Flavius szerint Malakiással fejeződött be a kánon, ezt a véleményt a Talmud is megerősíti, amely szerint a Szentlélek elhagyta Izraelt Nagy Sándor idejében, tehát az utána keletkezett könyvek nem lehetnek kánoniak. Az Ószövetség legrégebbi keresztény kánonját Melito, Szárdisz püspöke szerkesztette egybe, 170 körül. Az általa készített listát vette alapul Eusebius, amely a vitatott Eszter könyve kivételével az összes ószövetségi könyvet tartalmazta, ha feltételezzük, hogy Jeremiás siralmait beszerkesztették Jeremiáshoz és Nehémiást Ezsdráshoz.

Origenész kánonlistájában szerepel a mai, ismert, teljes kánon, csak éppen egyel több, mivel Jeremiás levelét is tartalmazza. Athanasius kánonlistájában még egyel többet találunk, Bárúk tekercsét, viszont Eszter könyve megint eltűnik, ám Jeremiás levele változatlanul bent maradt. Hieronymus a mainak megfelelő kánonlistát közöl a Dániel kommentárjában. Jól látható, hogy a nagy befolyással rendelkező emberek is függ, hogy mi Isten ihletett meg. A nem kanonikus Ószövetségi könyvek, általában i.e. 200 után keletkeztek. Vallásos, „eredetileg” nem kanonizált könyvek: Jubileumok könyve, Aristeias levele, Ádám és Éva könyve, Ésaías mártíromsága, I. Énokh könyve, A tizekét pátriárka testamentuma, Mózes mennybemenetele, A szibillai jóslat, II. Énokh könyve, II. Bárúk, III. Bárúk, III. Makkabeusok, IV. Makkabeusok, Salamon zsoltárai, 151. zsoltár, Bölcsesség könyve, Jézus, Sirák fia könyve, Tóbiás könyve, Judit könyve, III. Ezsdrás könyve, I. Makkabeus könyve, II. Makkabeus könyve, Bárúk 1-5 fejezet, Bárúk 6. fejezet, IV. Ezsdrás, Eszter 10: 4-16: 24, Dániel 3: 24-90, Dániel 13. fejezet, Dániel 14. fejezet, Manassé imája.

Az újszövetségi kánon:

Az újszövetségi kánon még képlékenyebb volt, mint az ószövetségi. Irenaeus püspök (kb.180) kánonismerete szerint a Jakab levél és a Zsidókhhoz írt levél nem tartozik a kánonba. A Muratori kánonjegyzék (i.sz. 170) szintén (amely eredetileg római tiltólista volt), tartalmazza

az újszövetségi iratok nevét. A kánonjegyzék szerint az 1 Péter és megint csak a Zsidókhoz írt levél, nem kanonikus. A Codex Baroccio i.sz. 206-ból származik, az Eszter könyve és a Jelenések könyve kivételével, mind a most használatos 66 tekercest tartalmazta. A nyugati ólatin fordításokból hiányoznak a Zsidókhoz írt levél, a Jakab levél és Péter első levele, ezek keleten voltak ismeretesek, a keleti ószír fordítások pedig általában nem tartalmazták a Judás levelét, János második és harmadik levelét és a Jelenések, szemben a nyugati kánonismerettel. Origenész (kb.230) összeilleszti a keleti és a nyugati listát, mindkét irányba megcáfolva a levelek hamisságát. Eusebius (kb.340) listája nem egyezik meg Origenészével, mert a Zsidókhoz írt levelet ismét kihagyja, Cyrillus (kb.370) elfogadja Origenész kánonját, kivéve a Jelenéseket. Eusebius hat könyvről állítja, hogy vitatott. Az első „teljes”, a maival megegyező kánonlistát, amely mind a 27 tekercest tartalmazza, keleten Athanasius püspök teszi közzé a 39. számú húsvéti levelében, 367-ben. Nyugaton ugyanezt a 27 tekercest elfogadja Hieronimus és Augustinus. A hippói zsinat ezt már hivatalosan rögzíti 393-ban, majd a 397-es és 419-es karthagói zsinatok megerősítik ezt. Azzal, hogy kimondták hivatalosan, hogy mi kanonikus és mi nem, ezzel a mai napig érvényben levő döntést hozták.

A nem kanonizált, vallásos újszövetségi könyvek: Tamás evangéliuma (I. Század), Péter evangéliuma (II. század), Egyiptomiak evangéliuma, Mária elnevése (IV. század), Nikodémus evangéliuma, Barnabás evangéliuma, Fülöp evangéliuma, Péter cselekedetei, János cselekedetei, András cselekedetei, Tamás cselekedetei, Pál cselekedetei, Máté cselekedetei, Taddeus cselekedetei, Jézus levele, Pál levele Senecához, Péter apokalipszise, Pál apokalipszise, Tamás apokalipszise, István apokalipszise, Az ál-Barnabás levele, II. Kelemen levél, Hermas pásztora, Didaché, Pál és Tekla cselekedetei, Laodiceaiakhoz írt levél, Zsidók evangéliuma, Polycarpus levele a filippibeliekhez, Ignatius hét levele, A Tamás-akták gyöngyhimnusza, A János-akta Krisztus-himnusza, Poimandrész, Mátyás hagyományai, Az ebioniták evangéliuma, Az Igazság evangéliuma.

Vitatott (antilegomena) ószövetségi tekercestek:

Eszter, Példabeszédek, Prédikátor, Énekek éneke, Ezékiel.

Eszter tekercest: Azért tekintették világinak, mert Isten neve nem szerepelt benne. Ennek a tekercestnek az alapján tartják a zsidók a purim ünnepet, amely Isten szabadításáról szól.

Példabeszédek: Azért támadták, mert tele van ellentmondásokkal. Példa: 26: 4-5

Prédikátor: Azért tekintették világinak, mert pesszimiztának tartották, amíg fel nem fedezték, hogy az író hogyan jut el Istenhez.

Énekek Éneke: Azért támadták, mert túl érzékinek tartották, amíg észre nem vették a házasság szentségét benne, és a „kezdetektől” benne levő szellemi alkalmazást.

Ezékiel: A mózesi törvényekkel ellentétesnek vélték, amíg ki nem derítették, hogyan lehet beleilleszteni.

Vitatott (antilegomena) Újszövetségi tekercestek:

Zsidókhoz írt levél, Jakab levele, Péter 2. Levele, János 2. és 3. levele, Judás levele, Jelenések könyve.

Zsidókhoz írt levél: Anonim irat. A szerző ismeretlensége miatt támadták, amíg „be nem látták”, főleg a keleti egyházban, hogy Pál a szerzője. Később kiderült, hogy mégse Pál a szerzője, és az is, hogy egyik apostolhoz sem köthető, mégis benne maradt a kánonban. Vitatták azért is, mert eretnek nézeteknek adhatott táptalajt.

Jakab levele: A szerz ismeretlensége miatt támadták, amíg „be nem látták” hogy apostoli, és a legf bb támadási ok az volt, hogy a cselekedetekb l való megigazulás tanítása ellentétben áll Pál hit általi megigazulás tanításaival, amíg „be nem látták”, hogy nem áll ellentétben (Luthernek is sok gondja volt a Jakab levéllel).

Péter II. levele: Az els Péter levél eltér stilisztikával rendelkezik, ezért kétséges volt a szerz sége. Római Kelemen bizonyította a „hitelességét”.

János II. és III. levele: Szerz i bizonytalanság. A szerz presbiternek nevezi magát és nem apostolnak, ám mivel az I. Péterben is presbiternek nevezi magát a szerz és arról úgy döntöttek, hogy apostoli irat, ezért ezeknél sem lehetett ez a kizáró ok. További érv volt mellette: senki sem mert volna János apostolon kívül presbiterként bemutatkozni az els században Kis-Ázsiában. Mivel a János apostol II. és III. levelében konkrétan presbyterosnak nevezi magát a szerz , ebb l nem azt a következtetést vonták le, hogy azokat sem János apostol maga írta, hanem azt hogy a többit is János apostol írta, aki alázatosan presbiternek nevezte magát.

Judás levele: Támadták, mert apokrif m vekre utalt. Idéz Énókh könyvéb l (14-15. vers). Ám mivel Pálnál elfogadták az idézetet (Apcsel. 17: 28, I. Kor. 15: 32, Tit. 1: 12), itt is elfogadták kés bb.

Jelenések könyve: A jelenések könyve is Efézusból terjedt el. A János evangéliuma és a Jelenések között nagyon jelent s szókincs és stílusbeli különbségek vannak, amik kizárják az azonos szerz séget. A III. század közepéig nem mindenki által elfogadott tekercs. Dionysius alexandriai püspök azért ítélte el a hitelességét, mert a montanisták eretnek irányzata erre alapozta a millenista nézeteit. Tévtanok és szekták táptalaja volt, amíg ezeket meg nem cáfolták sorban, addig vitatott volt.

Létezik rengeteg olyan könyv, amelyet egységesen elvetettek (pszeudoepigrafák) kb. 17 ó és 280 új szövetségi tekercs. Léteznek Apokrifok, amelyeket egyesek tartottak kánoninak.

Utókanonizáció: a katolikus bibliában több olyan is van, amely nincs a protestáns bibliában, és amelyeket kés bb kanonizáltak, emeltek át az 1546 tridenti zsinat véleménye alapján az apokrifek közül az addigi bibliai gy jteménybe. A Tamás evangéliumát azért nem fogadták el, mert gnosztikusnak tartották, a Péter evangéliumát doketikussága miatt nem fogadták el.

A hozott döntések kihatással vannak a mára.

Észrevételek a Márk féle szöveghez

Szerzők: ismeretlenek.

Az első írott feltételezés arról, hogy egy Márk nevű ember írta, Papiasztól származik, aki 100 évvel Jézus után élt. A hieropoliszi püspök, Papiasz Az Úr beszédeinek magyarázata (i.sz. 130) című művében kifejti, hogy a Márk evangéliumot Péter tolmácsa készítette, ám nem a megtörtént események sorrendjében, hanem ahogyan Péter a hallgatói számára elmondta azokat. Majd ezt követően 325-ben Eusebiosz írja bele az Egyháztörténetébe, hogy Márk Péter tolmácsa volt, de maga Péter a tanítást szükség szerint alakította. A tolmács konkrétan azt jelentette volna, hogy Péter arám nyelven beszélt, Márk pedig görögre fordítva magyarázta. Papiasz feltételezését, több teológus is cáfolta, a szerzők ismeretlenek. Aztán, ahogy telt múlt az idő Jeromos, elkezdte hirdetni, hogy ez a Márk az újszövetség egyéb irataiban szereplő János Márkkal azonos, valamint az első Péternek tulajdonított levélben szereplő Márkkal. Csakhogy az első Péter levélről idő közben kiderült, hogy nem Péter írta. Ha létezett is Márk nevű keresztény útítárs, ahogyan írnak róla, akkor sincsen semmi utalás arra, hogy ez a Márk írta volna evangéliumot.

A cím: kata Markon (Márk szerint), későbbi feliratként kapcsolódott a szövegekhez. A "kata" tárgyesettel az jelenti: "szerint", a Márk görögül Markosz, ennek tárgyesete: Markon.

A cím adása azért is szükséges volt, hogy meg tudják különböztetni a többi evangéliumtól. A Márk szerinti evangélium cím a második századból való.

Keletkezési helye: ismeretlen.

A Péter vonal elfogadása miatt Rómát tartják keletkezési helynek, mások Anthiokiát, megint mások Alexandriát.

Keletkezési idő: ismeretlen. i.sz. 40-70-ig terjedő intervallumban besorolható bárhová. A qumráni esszénusokat a rómaiak elpusztították. Három qumráni papirusztöredék három Márk evangéliumi szakasszal megegyezik, 50-ből származnak, sőt némelyek szerint öt ilyen szakasz van, ezek vitatott töredékek. Van egy fejezet, melyben Jézus azt mondja, hogy kövessenek egy embert, aki korsó vizet visz (Mk.14:13, Lk.22:10), csakhogy ebben a kultúrában a nők, asszonyok visznek korsó vizet, a férfiak nem, kivételt képeznek az

esszénusok, ahol az egyenlőségre törekedtek. Az esszénusoknak volt házuk Jeruzsálemben, amit Jézus és a tanítványok használhattak, ahová nyugodtan bemehettek, írja Alfaric Prosper.

Amennyiben elfogadjuk azon kutatók véleményét, hogy a töredékek megfelelnek a Márk szövegének, akkor az azt jelenti, hogy 50-ben már a Márknak ez a három perikópája készen volt. Mivel az Apcsel, 62-ben adta ki Lukács, s az evangéliumát az el tt írta, s ebben az egyben megegyeznek a teológusok, hogy a Lukács evangéliuma felhasználja a Márk evangéliumát, s mivel azt az Apcsel el tt írta, így 50 és 60 között mindenképpen készen kellett lennie a Márknak.

A Márk evangélium megírásának az eredeti célját lehetetlen meghatározni. A szerkesztők céljait viszont be lehet határolni, kifejezetten teológiai célú szövegek kerülnek az evangélium szövegébe.

Az egyik ilyen cél, hogy a fő szereplőt Isten különleges fiának mutassák be, a legrégebbi kéziratokban ugyanis a Márk 1:1-ben nem szerepel az „Isten fia” kifejezés. A másolókra jellemző, hogy ilyen kifejezéseket illesztettek a szövegekbe, ezért sok esetben ahol nem maradt régebbi kézirat nehéz eldönteni, hogy mi szerepelhetett az eredeti szövegekben. Az evangélium, vagyis örömhír tartalma is változott, a szinoptikus evangéliumokban az Isten országának az evangéliumát hirdeti Jézus, a többi újszövetségi iratban, a páli krisztus evangéliuma hirdetése található, amely a váltságáldozattal van összefüggésben.

Az evangélium másik értelmezése magát az elbeszélő irodalmi műfajt jelöli. Ha ez a kezdete az evangéliumnak, ahogyan Márk kezd, akkor sem a János, sem a Lukács, sem a Máté nem kezd helyesen! Amennyiben a többi evangélium kijavítására törekedett a bevezető rész, abból konkrétan az következik, hogy a Márk evangélium bevezető része a többi evangélium után került a Márk evangélium elejére, azaz a gyerekség történetekkel a szerző nem értett egyet, vagy lényegtelennek tartotta, hogy azok az evangélium szerves részei lennének.

Ebben az evangéliumban érvényesül a többi evangéliumból hiányzó adopcionista teológia. A szó maga a latin adoptio azaz „örökbefogadás” szóból származik. Ókori krisztológiai tan latin elnevezése, amely tagadja a krisztus emberi élete eltti létezését. Jézust embernek ábrázolja, akit Isten akkor fogadott a Fiává, amikor Keresztel János megkeresztelte. Ez egyúttal antidoketizmus, azaz a fantomtest hitet is tagadja. A fantom testet azok a gnosztikusok vallották, akik szerint Isten, mint lélek semmilyen közösséget nem vállal az anyaggal, mivel az anyag maga bölös, és Istennek nem lehet köze a bölöshöz. Nagyon fontos az a tény, hogy Jézus a Márk 8:30 szerint kifejezetten megtiltja, hogy t messiásnak tartsák, illetve ezt

mondják róla. Ezért hát, a krisztus megnevezés, ami későbbi teológiát tükröz, mint Jézus ideje, bárhol fordul el, hamis, mivel nem Jézus szándékát, s nem Isten akaratát tükrözi.

A Márk 1:2-ben a Malakiás 3:1-ből és Ézsaiás 40:3-ból való idézetet a korai kéziratokban az „amint meg van írva Ézsaiás próféta könyvében” formula vezeti be. A későbbi másolók, tudták, hogy itt gond van, és átírták a szöveget, „amint meg van írva a prófétáknál”-ra. Márk 1:9-11: Jézus megkeresztelkedéséről szóló legenda. Ez nem azt jelenti, hogy nem lehetséges az, hogy megkeresztelkedett, hiszen a legendák születnek történelmi tényekből, hanem azt jelenti, hogy az elbeszélés ki lett színezve mivel a leírás a hit érdekében született és nem konkrét életrajzi adat. Ha a bemelegítés jelentőségét Jézus messiásként felkenésében állapítjuk meg akkor Jézus messiásként szentelése abból az időből származik, amikor már Jézust messiásként tekintették.

Márk 1:12-13: A megkísértés legendája. A legenda továbbfejlesztett változatát olvashatjuk a többi evangéliumban. A 40 napos időintervallum, Izrael 40 éves szintén pusztai tartózkodásával rokon (a megkeresztelkedéssel kapcsolatban innen jön az az ötlet, hogy a népéért és nem maga miatt vette a bűnbánat kereszttségét), a továbbfejlesztett változatban 40 napos böjt is kialakul, épp úgy, mint Illés, vagy Mózes esetében. Teológiai mondanivalója, hogy Jézus különleges személy, aki képes ellenállni a sátán kísértéseinek, mivel szintén abból a hitből keletkezett a legenda, hogy ő a messiás.

Márk 1:41 - Codex-D változat, Jézus mérgesen kinyújtotta kezét. Az együttérzés haraggá változik, ezt a mozzanatot a többi evangélium törli. A Márk evangélium gyakran leírja, hogy Jézus tanított, de nem írja le mit (1:21,39, 2:2,13, 6:2,34, 10:1).

Márk 2:5: A bűnbocsánat adásának a hatalma. Az eredeti történet, egy csodatörténet, az ebbe bekerülő elem bűnök megbocsátásának a képessége. A korai egyházban kialakuló szentgyónás és a papság későbbiekben intézményesített, kapott hatalma az, ami itt megjelenik a mondat beiktatásával. A hatalomra való jogot a gyógyítás formálja, az apostoloknak a későbbiekben különleges gyógyításokat tulajdonítanak, hogy a bűnök elengedésének és megtartásának a jogát saját maguknak bitorolják. Mindezek ellenére nem zárható ki az sem, hogy Jézus felhívja a figyelmünket valóban, erre a mindenki által tudott emberi képesség gyakorlására, aminek a neve: megbocsátás.

Márk 2:17: Vannak tehát igazak, szemben a kereszténység mindenki bűnös páli felfogásával.

Márk 2:26 Márk 3:5, (10:41) Jézus újra haragra gerjedt, ez megint kimarad a Mátéból és a Lukácsból.

Márk 3:15 „rettenetes fény csapott ki a vízből és a jelenlévők mind megrémültek” – kiegészítés van apokrif irodalomból az evangélium szövegében némely latin kéziratban.

Márk 4:28 A görög nyelv kiadásukban Westcott és Hort ezt a szakaszt betoldójellel jelölte meg, ezt azért tették, mert régi hibát véltek felfedezni a szakaszban, a jel a javítás szükségességét jelentette.

Márk 6:3 A legkorábbi papiruszokon „az ács, Mária fia” szerepelt, ezt hitvédelmi szempontból változtatták meg (vsz. Celsus miatt) ács fiára.

Márk 7:3-4 alapján azt lehet mondani, hogy nem zsidóknak íródott, hiszen magyarázza a zsidó szokásokat, a címzettek pogányokból lett keresztények lehettek.

Márk 7:36 és párhuzamos helyein: senkinek ne mond el. Nem lehetett megtörtént esemény, hanem az evangélista fikciója, hiszen tömeg van jelen, az evangélista két nézetet akart kibékíteni, az egyik miszerint húsvét előtt, nem volt messiás Jézus csak húsvét után, kivéve azt a részt ahol félelmet említ és áldozatot, ugyanis megtörténhetett az, hogy a főpapok nem nyilvánítottak egészségesnek valakit és így nem mehetett vissza a családjához.

Márk 8:31 „három nap múlva fel kell támadnia” helyett harmadnapra lett átírva a szöveg, az időrendi bonyodalmak elkerülése végett.

Márk 9:29 „böjt” a kifejezés bekerül a szövegbe a szerzetesek által, hiszen a böjt keresztény kötelezettség lesz az aszkézis térhódítása miatt.

Márk 10: 7 A „ragaszkodik a feleségéhez” betoldás, a régi iratokban nem szerepel, ráadásul ha elfogadnánk, akkor a nőkre nem volna érvényes a mondás. Az ókori zsidó gondolkodásban a test, a lélek azonos jelentése: ember. Magyarán a folytatása az is lehet, hogy ketten egy emberként viselkednek.

Márk 12:42: A -lepta dyo- csak Heródes által uralt területen volt használatos ezért nem keletkezhetett Rómában az evangélium, hiába latinizmus.

Márk 13. Az eseményekből visszavetített jövendölés Jeruzsálem pusztulására, kivéve a 13:14-et, ami a Caligula eseményt rögzíti.

Márk 13:11 szövegváltozás, „ne készüljete fel el re a védekezésre”, „ne aggódjatek el re”. [mir l mi változott?] els r l a másodikra

Márk 13:32 „sem a fiú” kikerül a szövegből, mert méltatlanak tartották, hogy Jézus ne tudjon valamit, később visszakerült.

Márk 14:62 hitvédelmi változtatás, a régebbi szövegek szerint a fapának mondja Jézus, hogy meg fogja látni az ember fiát.

Márk 16: 3 „A nap harmadik órájában az egész földkerekségre sötétség borult, s angyalok szálltak le a mennyből. Pedig az élő Isten ragyogásában feltámadt, és amint felszálltak vele a mennybe, azonnal kivilágosodott. Akkor a k (asszonyok) közelebb húzódtak a sírbolthoz.” Ez a márki szövegvariáció egyik jelentős része volt több iratnak.

A Márk evangélium utolsó fejezete a legkorábbi kopt nyelvű szahidi kéziratokban a 16:8-al véget ér, a 9-20-ig terjedő szakasz betoldás, amely egy régebbi kéziratban sem szerepelt. A Márk 16:8-as befejezése egy elég jelentős szövegcsoporthoz jellemző volt még hozzá az alexandriai szövegcsoporthoz, ugyanis az egyik legjelentősebb B. jelzés Codex Vaticanus valamint a Codex Sinaiticus is befejeződik a 16:8-al. Van olyan kézirat, ahol egy rövidebb befejezés van a 8. vers után és van olyan ahol a 16:14 többfajta különféle kiegészítések találhatók. Van, ahol középhosszú befejezés van. Egy örmény kézirat szerint, a 9-20 tartó verseket Arisztón írta, aki Papiasz (60-130) kortársa volt.

Mivel a Márk evangéliuma a legrövidebb ezért ez felelhet meg leginkább a szóbeli evangéliumnak, a fenti fejezetekben leírt indokok miatt.

A János evangélium szerzősége I és keletkezéséről I

Keletkezési idő :

A legidősebbnek vélt újszövetségi szöveg a Ryland gyűjtemény leghíresebb papirusz töredék (P.52.), mely alátámasztani látszott az újszövetségi evangéliumok egészen korai létezését. Az 1920-ban, Egyiptomban fellelt papiruszdarabka keletkezési idejének, a 115 év körüli meghatározását hosszú ideig nem kérdőjelezték meg, és így az furcsa ellentmondásos helyzet állt fenn, hogy a legkésőbb írott János-féle evangélium megalkotásának idejét nyolcvan évvel korábbra helyezte vissza a vallástudomány.

A Rylands töredék egy kódexből (nem tekeresből) származó papirusz darabka, melynek egyik oldalán 5 teljes, 9 hiányos, míg a másik oldalán 6 teljes, és 7 hiányos szótöredék olvasható, összesen 118 részben vagy egészben olvasható betű. Ha ehhez hozzáteszünk 79 hiányzó szót, akkor János 18. fejezetének verseit kapjuk. A papiruszdarabkát, az 1930-as években, Collin Roberts, három másik bibliatudós beleegyezésével, kizárólag a paleográfia tudományára támaszkodva a 125. évre helyezte. Az általa meghatározott dátumozást majd 60 évig senki nem kérdőjelezte meg, ám Roberts korrektsége az utóbbi kb. 20 évben már egyre határozottabban megkérdőjelezve. Andreas Schmidt, rámutat a Chester Beatty gyűjteményben található 'papirusz X.' és a P.-52 közötti paleográfiai egyezésekre és inkább 170 körülre dátumozza megalkotásának idejét. A Wittenberg Egyetem Teológiai Tanszékének professzora, Udo Schelle óvatos hangnemben annak ad kifejezést (The History and Theology of the New Testament Writings) c. könyvében, hogy a 125-re datált töredéknél nyugodtan meglehetően engedni egy 25 éves kitolódási időt és elfogadhatónak tartja a 150 körüli évre történő meghatározást.

Rylands töredék betűformái, írásmódja teljesen megegyezett az Egerton Papiruszon talált szöveggel, amit a paleográfusok gyorsan a János töredékekkel egyező időszakba, a II. sz. elejére helyeztek. Ez a dátumozás mára érvényét veszítette, mert papiroológus (papirusztöredékeket vizsgáló szakág), az atmoszférában előforduló és a papirusz anyagában lerakódó részecskék vizsgálata után a biblikus szakemberek véleményét megcáfolva a III. sz. elejére tolták ki az Egerton kézirat alkotási idejét. Ha a írástörténészeknek igazuk van, akkor az egyezések miatt a Rylands papirusz megalkotásának idejét mindenképpen későbbre illene helyezni.

Dr. Brent Nongbri rámutat a paleográfikus meghatározások nehézségeire, megbízhatatlanságára, példaként a Rylands töredékeket összehasonlította a II. sz. végén írt származó papiruszszövegek betűivel, írásformája jellegzetességeivel és a közeli hasonlóságok miatt – véleménye szerint – a P-52. keletkezési idejét nyugodtan meglehetően határozni a II. sz. végében is. Nongbri rámutat, hogy Collins mindössze öt másik töredékekkel hasonlította össze a

P.-52- t, mely közül négy – lehet szintén helytelenül – a II. sz. elejére van datálva, míg egy bizonyosan a 152-es évre. Kés bbi id b l származó kéziratöredékekkel történ komparációt elhanyagolt. Nem ajánlatos továbbá az olyan vélemények figyelembevételének mell zése sem, melyek a papiruszdarabkát még kés bbre, a III. sz. elejére valónak vélik.

Szerz ségi kérdés:

Az eredeti evangélium keletkezési helye Efézus a kutatók egységes álláspontja szerint. Ireaneus véleménye volt az, hogy János apostol a szerz . Ireaneus ezt Polykarpostól hallotta, Polykarpos pedig János apostol tanítványa volt. Így ennek az egyenes ágon való levezetésnek az eredménye az a szemlélet, hogy János apostol a szerz , aki Trajanus uralkodása alatt hunyt el vénségben. Trajanus 98-117-ig uralkodott, János apostolt Domitianus császár (81-96) keresztényüldözése szám zte Pátmoszra a rómaiak fegyenctelepére. János apostol i.sz. 95-96-ban még Pátmosz szigetén raboskodott, ahol k fejtést végeztek a rabok. A hagyomány szerint (Hieronymus 392 -De viris illustribus -Kiváló férfiak c. m ve alapján) még id s kora ellenére hajóra szállt és Efézusba ment, ott hamar meg is halt. Pátmosz szigete 80 km-re van Efezustól a sziget 16 km hosszú és 5km széles, kelet-nyugati irányban. A jelenések könyve is Efézusból terjedt el.

Nincs kizárva az sem, hogy János apostol i.sz.44-ben Jakab apostollal együtt halt mártírhalált, így a János apostolnak tulajdonított iratokat a János nev presbiter írta. (Apcsel. 12: 1-3) A János evangéliuma és a Jelenések között nagyon jelent s szókincs és stílusbeli különbségek vannak, ezt a keresztény teológusok az eltér körülményekkel magyarázzák. A Jelenések könyve a III. század közepéig nem mindenki által elfogadott tekercs. Dionysius alexandriai püspök azért ítélte el a hitelességét, mert a montanisták eretnek irányzata erre alapozta a millenista nézeteit.

A történetkritikai szemlélet egy János nev presbiternek tulajdonítja az iratot, ezt a nézetet vette át az újkori bevezetés tudomány. Összegezve:

Szerz : János nev presbiter

Keletkezési hely: Efézus

Keletkezési id : kb. i.sz. 150-210